

Yksinhuoltajadiskurssit Helsingin Sanomissa vuosina 1993-1994 ja 2015-2017

Riina Sivula
504865
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Tammikuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitinin Originality Check-järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Sosiaalitieteiden laitos

SIVULA, RIINA: Yksinhuoltajadiskurssit lehtikirjoittelussa vuosina 1993-1994 ja 2015-2017

Pro Gradu tutkielma, 66 sivua
Sosiaalityö
Tammikuu 2018

Pro gradu- tutkielmassani tutkin yksinhuoltajadiskursseja Helsingin Sanomien kirjoituksissa vuosina 1993–1994 ja 2015-2017. Diskurssien analyysillä on tarkoitus edelleen selvittää, kuinka suomalaiset suhtautuvat yksinhuoltajiin ja yksinhuoltajuuteen, sillä laadullista tutkimusta edellä mainitusta suhtautumisesta on tehty Suomessa hyvin niukasti, jos lainkaan.

Tutkimuksen teoreettinen perusta on perhetutkimuksessa sekä perhepolitiikassa. Tutkimukseni teoriaosuudessa lähdän liikkeelle perheen määrittelystä sekä perheen ja perheideologian muutoksista eri aikoina. Perhemuodoista erityiseen tarkasteluun nousee yksinhuoltajuus, jota tarkastellaan suomalaisena ilmiönä sekä tilastojen valossa, että aiemman tutkimuksen näkökulmasta. Lisäksi suomalaisia perhemuotoja tarkastellaan tarkemmin yhteiskunnallisessa viitekehyksessä sekä perhepolitiikan kontekstissa.

Tutkimuksessa selvitetään, millaisia yksinhuoltajadiskursseja Helsingin Sanomien lehtikirjoituksista on löydettävissä eri tarkasteluajanjaksoina. Vuosien 1993-1994 tarkasteluun valikoitui lopulta 33 uutista ja vuosien 2015-2017 tarkasteluun 16. Analyysivaiheessa uutiset jakautuivat viiteen teemaan eli diskurssiin, joista vain talous ja etuudet-teema ilmeni selvästi molempina tarkasteluajankohtina. Muita teemoja olivat yksinhuoltajan pärjääminen, huoltoristiriidat, työn ja perheen yhteensovittaminen sekä ennako-oletuksen ja asenteet.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lehtikirjoittelulla luodaan hyvin polarisoitunut kuva yksinhuoltajuudesta ja yksinhuoltajista. Toisaalta yksinhuoltajat mielletään yhteiskunnan marginaaliin muun muassa taloudellisen niukkuuden ja muutenkin heikkojen resurssien vuoksi, toisaalta yksinhuoltajat mielletään arjen sankareiksi. Myös sillä, kuka puhuu, vaikuttaa olevan merkitystä yksinhuoltajuuden merkityksellistämässä. Aiemmissa tutkimuksissa esiintyneet jyrkät asenteet yksinhuoltajia kohtaan vaikuttavat olevan sidoksissa perheiden väliseen resurssiajatteluun vanhemmuusajattelun sijasta.

Avainsanat:

yksinhuoltaja, perhe, diskurssi, diskurssianalyysi, asenteet

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PERHE.....	4
	2.1. Perheen muutos Suomessa.....	4
	2.2. Perheen nykymäärittely	10
	2.3. Perheen tehtävät.....	12
3	YKSINHUOLTAJUUS SUOMESSA	16
	3.1. Yksinhuoltajuuden määrittely ja yhteiskunnallinen kehitys	16
	3.2. Yksinhuoltajuus nyky-yhteiskunnassa.....	18
	3.3. Aiempi yksinhuoltajatutkimus.....	20
4	PERHE YHTEISKUNNALLISESSA VIITEKEHYKSESSÄ	25
	4.1. Suomalainen perhepolitiikka ja lainsäädäntö	25
	4.2. Perheiden yhteiskunnallinen asema Suomessa	29
5	TUTKIMUSASETELMA.....	30
	5.1. Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä.....	31
	5.2. Tutkijan positio.....	34
	5.3. Aineisto ja sen käsittely	34
6	TULOKSET	38
	6.1. Lehtikirjoittelu vuosina 1993–1994.....	38
	6.1.1. Talous ja etuudet	38
	6.1.2. Yksinhuoltajan pärjääminen.....	41
	6.1.3. Huoltoristiriidat	44
	6.2. Lehtikirjoittelu vuosina 2015–2017.....	47
	6.2.1. Talous ja etuudet	47
	6.2.2. Työn ja perheen yhteensovittaminen.....	49
	6.2.3. Ennako-oletukset ja asenteet	51
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	54
	LÄHTEET.....	59

1 JOHDANTO

Marraskuussa 2016 Helsingin Sanomat julkaisi uutisen otsikolla ”*Tuollaisten lapsista ei tule yleensä mitään*” – yksinhuoltajat kertoivat kohtaamistaan asenteista HS:n kyselyssä”. Uutinen oli osa laajempaa kirjoittelua, joka sai alkunsa Kelan Laulu 573 566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla-julkaisusta, joka sisältää tutkimusartikkeleita suomalaisen perheeseen ja sen tilaan liittyvistä ajankohtaisista aiheista. Laulu 573 566 perheestä-julkaisu sisältää muun muassa Hakovirran, Salinin ja Haatajan (2016) artikkelin, jossa on tutkittu suomalaisten asenteita yksinhuoltajia kohtaan. Artikkelissa esitetään, kuinka asenneilmapiirin muuttuessa suvaitsevaisempaan suuntaan, on kuitenkin suomalaisten asenteissa yhden vanhemman perheitä kohtaan vielä havaittavissa jyrkkyyttä (Hakovirta, Salin & Haataja 2016, 268–278).

Edellä mainitsemani uutinen kuvasi kyselyyn vastanneiden yksinhuoltajien subjektiivisia kokemuksia heihin kohdistuneista asenteista (HS 2016). Vastaavasti yksinhuoltajuuteen liittyviä subjektiivisia kokemuksia on tutkinut myös Suvi Krok väitöskirjassaan *Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä* (2009). Krokin tutkimus käsittelee tarkemmin vähävaraisten yksinhuoltajaäitien arjen kokemuksia ja suhteuttaa niitä yleisimmin yhteiskunnalliseen tapaan käsitellä ilmiöitä (Krok 2009). Myös Vanessa May on tutkinut yksinhuoltajien luomia yksinhuoltajuuden merkityksiä ja yksinhuoltajuuteen liittyviä kokemuksia vuonna 2001 valmistuneessa väitöskirjassaan *Lone motherhood in Finnish women's life stories : creating meaning in a narrative context*. Vaikka suomalainen perhe on saanut useita eri muotoja ja merkityksiä eri yhteiskunnallisina aikoina, on subjektiivisten kokemusten sijaan asenteisiin kohdistuva, siinä missä muukin yhteiskuntatieteellinen yksinhuoltajatutkimus, ollut hyvin vähäistä ennen edellä mainittua Kelan tutkimusjulkaisua. Sen sijaan suomalainen yksinhuoltajatutkimus on keskittynyt pitkälti yksinhuoltajien taloudelliseen asemaan ja työllisyyteen (esim. Hakovirta 2006, Forssén, Haataja & Hakovirta 2009, Forssén ym. 2012).

Hakovirran, Salinin ja Haatajan tutkimustulos siitä, kuinka yhä vuonna 2012 lähes 40 prosenttia vastaajista oli sitä meiltä, ettei yksi vanhempi pysty kasvattamaan lasta yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä, toimikin innoittajana omalle tutkimukselleni. Kyseisestä tutkimuksesta on kuitenkin huomioitava se, että tutkimuksen aineisto on

kerätty väittämällä ”Yksi vanhempi pystyy kasvattamaan lasta yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä” johon vastaajat ovat vastanneet Ligert-asteikon mukaisesti, joten mielestäni asenteiden yleistämiseksi laajempi laadullinen tarkastelu on myös tarpeen. Kvantitatiivisin menetelmin kerätyn aineiston kohdalla tulee käydä pohdintaa siitä, onko vain yhden väittämän varaan rakennettu aineisto validi yleisten asenteiden kartoittamiseen moniulotteisessa aiheessa, kuten tässä nyt yksinhuoltajuudessa. (Heikkilä 2014.) Tämän vuoksi asennetutkimuksen täydentäminen laadullisin menetelmin valtakunnallisen mediapuheen tarkastelulla mahdollistaa laajemman kuvan luomisen yhteiskunnallisesta keskustelusta ilmiöön liittyen ja sitä kautta mahdollistaa myös keskustelun synnyttämien asenteiden tunnistamista ja tarkastelua (Lehtonen 2000, 105).

Vaikka yksinhuoltajuuteen kohdistuvia asenteita ei hirveästi ole tutkittu eikä suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa ei ole ilmennyt suoraan merkittäviä yksinhuoltajiin liittyviä moraalidiskursseja, onkin tärkeää muistaa myös se, että avoimen ja puolueettoman keskustelun puuttuminen saattaa myös itsessään luoda tai vähintäänkin mahdollistaa ennakkoluulojen ja virheellisten oletusten syntymistä (Rantalaiho 2009, 19; Hakovirta, Salin & Haataja 2016, 268-269). Tämän vuoksi olen pro gradu-tutkielmassani halunnut tutkia, mitä eri teemoja ja diskursseja on löydettävissä yksinhuoltajia koskevasta tai sivuavasta lehtikirjoittelusta. Sosiaalisen konstruktionismin periaatteen mukaisesti diskurssit paitsi syntyvät suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen, osaltaan myös rakentavat sitä. Median vaikutus ihmisten asenteisiin on merkittävä, joten sen vuoksi onkin mielenkiintoista tarkastella, minkälaisia mielikuvia eri diskurssein yksinhuoltajista tullaan luoneeksi tahallisesti tai tahtomatta (Metsämuuronen 2006 108; Burr 2015, 2-4).

Tutkimuksen aineisto koostuu Helsingin Sanomien lehtikirjoituksista vuosina 1993-1994 sekä 2015-2017. Miksi juuri Helsingin Sanomat valikoitui tarkastelun kohteeksi, johtuu siitä, että se on valtakunnallisesti arvostettu ja levikiltään Suomen laajin julkaisu (MediaAuditFinland 2017). Vastaavasti yksinhuoltajia koskevaa kirjoittelua olisi voinut tarkastella esimerkiksi Internetin keskustelupalstoilla, mutta anonymisti tuotetun tekstin tutkimuksen tulokset olisivat heikosti yleistettävissä laajempaan yhteiskunnalliseen viitekehykseen. Sama kriteeri pätee myös esimerkiksi perhe- ja naistenlehtiin. Kaikkiaan aineistoon lukeutui 49 artikkelia, jotka kaikki käsittelevät yksinhuoltajuutta joko suoraan tai välillisesti. Eri diskurssien hahmottamisen avulla

tutkimuksessa pyritään luomaan käsitys siitä, millaisia eri merkityksiä yksinhuoltajat ja yksinhuoltajuus yhteiskunnallisessa keskustelussa saa. 1990-luvun tarkastelussa merkittävää on ottaa huomioon vuoden 1993 suuri perhepoliittinen uudistus, jota koskevassa keskustelussa yksinhuoltajat olivat merkittävässä asemassa yksinhuoltajien etuuksiin tehtyjen merkittävien muutosten vuoksi. Vuosina 2015–2017 puolestaan merkittävää on ollut edellä mainitut tutkimuksen julkaisun lisäksi muun muassa yleisten asenteiden edelleen vapautuminen muun muassa tasa-arvoisen avioliittolain uudistuksen seurauksena.

2 PERHE

Perhettä ei voida irrottaa sen yhteiskunnallisesta kontekstista, sillä vaikka yksittäisellä lapsiperheellä ei ole suurta vaikutusvaltaa, muodostavat suomalaiset lapsiperheet yhdessä yhteiskunnallisesti erittäin merkittävän väestöryhmän (Hakovirta, Salin & Haataja 2016). Puhuttaessa perheen muutoksen ja yhteiskunnan välisestä suhteesta, on länsimaisen perheen kehitys mielletty tapahtuneen yhteiskunnan muutosten rinnalla.

Tämän näkemyksen mukaan yhteiskunnallisilla muutoksilla on ollut merkittävä vaikutus perhemuotojen syntyyn, joskin näiden kahden ilmiön välisestä suhteesta on ristiriitaisia näkemyksiä tutkijoiden välillä (Takala 2005, 20-22). Perheen muutoksen ja yhteiskunnan modernisaation välistä suhdetta kuvaa kuitenkin se, että suuret yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet muun muassa asenneilmapiiriin, joka puolestaan heijastuu myös vallitsevaan perheideologiaan. Lisäksi elinkeinon siirtyessä maalta kaupunkiin, ovat yhteiskunnan muutokset vaikuttaneet konkreettisesti esimerkiksi perheiden asumisjärjestelyihin (Takala 2005, 23). Perheen voidaankin ajatella saaneen erilaisia muotoja yhteiskunnallisen kehityksen mukaisesti niin esimodernissa, modernissa kuin postmodernissakin ajassa. (Takala 1994 9-16; 2005 20-21; Häggman 1996, 22.)

2.1. Perheen muutos Suomessa

Kuten edellä todettiin, muutoksia perheessä ja perheideologioissa voidaan tarkastella vähintään löyhästi osana suomalaisen yhteiskunnan modernisaatiokehitystä (Nätkin 2003 16-17; Takala 2005, 20-22). Suomalaisen perheen kehitys voidaan jakaa karkeasti esimodernin, modernin ja postmodernin ajan perheisiin, joskin kyseiset vaiheet ovat olleet tiukan lineaarisuuden sijasta osaksi myös rinnakkaisia (Nätkin 2003 16-17). Jokainen suomalaisen perheen vaihe voidaan kuitenkin linkittää yhteiskunnan kehityksen vaiheisiin, ja kullekin perheen vaiheelle voidaan määrittää ominaisia piirteitä muun muassa perheen rakenteisiin, avioliiton arvostukseen sekä perheen sisäiseen roolijakoon ja hierarkiaan liittyen. Ajassa ennen yhteiskunnan modernisaatiota voidaan sanoa esimodernin perheen olleen tiukasti yhteydessä sukuun. Modernin ajan perhe puolestaan eriytyi suvun verkosta ja kytkeytyi voimakkaammin yhteiskuntaan omana yksikkönään. Postmodernina aikana perhe taas saa edelleen moninaisempia muotoja yhä pluralisoituvassa yhteiskunnassa. (Takala 1994, 9; Häggman 1996, 27; Nätkin 2003, 16-17.)

Esimodernin ajan perhe

Esimodernin perheen aika sijoittuu 1800-luvun alkuun ja sitä edeltävään aikaan ennen teollistumisen ja kaupungistumisen aikakautta Suomessa (Takala 1994, 9; Mesiäislehto-Soukka 2008, 3). Esiteollisessa yhteiskunnassa perinteinen suomalainen arki rakentui pitkälti maatalouden varaan ja valtaosa elannosta saatiin maataloudesta vielä 1800-luvun puoliväliin saakka (Jokinen & Saaristo 2006, 76-77). Esimodernin perheen aikakautena väestö lisääntyi voimakkaasti ja sen ajan suomalaista agraariyhteiskuntaa on voitu kuvata myös yhdessäolo-organisaatioksi. (Jokinen & Saaristo 2006, 77; Mikkola 2006, 170; Stark 2006, 9.) Tämän vuoksi perheen käsitys on esimodernina aikana ollut verrattain laaja ja perheeksi käsitetty yhteisö on saattanut asua monessakin polvessa yhdessä, samassa tuvassa tai ainakin samassa pihapiirissä. Perheenjäseniksi on mielletty henkilöitä sukulaisuuden perusteella, katsomatta siihen kuinka läheisestä sukulaissuhteesta on kyse (Giddens 2006, 208-209). Myös kristillinen kummijärjestelmä on esimodernin perheen piirissä ollut merkittävä, ja sen myötä perheyhteisöön onkin laskettu myös kummeja. (Takala 1994, 9-10; Mesiäislehto-Soukka 2008, 4.)

Vaikka esimodernina aikana avioliiton funktio oli enemmän taloudellinen kuin rakkaudellinen, suhtauduttiin avioliittoon kuitenkin erittäin vakavasti (Giddens 2006, 205). Avioliittoa pidettiin pyhänä miehen ja naisen välisenä liittona. Vaikka korkean kuolleisuuden ja siitä seuranneen uudelleenavioitumisen myötä perheet saattoivat olla hyvinkin moniaineksisia, oli suhtautuminen aviottomiin äiteihin ja heidän lapsiinsa negatiivista. Tiukan asenneilmapiirin vuoksi aviottomien äitien sekä heidän lastensa heikko yhteiskunnallinen asema ilmeni muun muassa yhteiskunnallisena syrjintänä. Yleisen käsityksen mukaan aviottoman lapsen saaneet äidit olivat alhaisemman kansanosan edustajia, ja siksi heikommassa asemassa muihin nähden. Aviottoman lapsen äiti nähtiin ensisijaisesti lapsensa holhoajana, jonka asema tuli vahvistaa tuomioistuimen selvityksellä äidin huoltajaksi kelpaavuudesta. (Takala 1994, 9-10, 17; Hakovirta 2007, 67; Rantalaiho 2009, 21.)

Modernin ajan perhe

Modernin perhemuodon synty ja vakiintuminen on ollut yhteydessä suomalaisen yhteiskunnan modernisoitumisen vaiheisiin (Takala 1994 9-16; Nätkin 2003 16-17; Takala 2005 20-22). Suomessa modernisaation aikaansaama sosiaalinen ja teollinen muutos alkoi suhteellisen myöhään, mutta tapahtui verrattain hyvin nopeasti 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Suomessa 1900-luvun puoliväliin sijoittunut työperäinen ”suuri muutto” maalta kaupunkiin tapahtui hyvin lyhyessä ajassa ja merkitsi niin elinkeinorakenteen kuin ihmisten elämäntavan ja elinympäristönkin täydellistä muutosta (Jokinen & Saaristo 2006, 87; 146). Toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa, Suomessa muutto näkyi yhden sukupolven trendinä ylisukupolvisen liikkuvuuden sijasta. Väestön alueellisen ja sosiaalisen liikkuvuuden lisääntymistä seurasi kaupungistumisen ajanjakso ja rakennemuutoksen voidaankin sanoa olleen voimakkaimmillaan 1960-luvulla ja 1970-luvun alkuvuosina. (Jokinen & Saaristo 2006, 87; Mikkola 2006, 170.) Väestön liikkuvuus ja kaupungistuminen alkoivat yksilön arvojen muutoksen myötä vaikuttaa myös vähitellen yleisen arvoilmapiirin ja perheideologian muutokseen, kun vaihtoehtoiset elämämpiirit tulivat ihmisille tutummiksi ja muun muassa naisten työssäkäynti yleistyi (Puohiniemi 2002, 77; Jokinen & Saaristo 2006, 90.).

Perheen merkityksen muutos alkoi jo 1800-1900 lukujen taitteessa, kun avioliitto, lastenkasvatus, koti ja äitiys idealisoitiin osana perheen julistamista kansallisvaltiollisen elämän keskuksiksi (Häggman 1996, 3-9). Yhteiskunnan modernisaatio ja yleisen arvoilmapiirin muutos alkoivat näkyä myös muutoksena perheen järjestymisessä, kun perheen muodostumisen taustalla alkoivat vaikuttaa tunnepohjainen puolison valinta sekä perhesuunnittelu käytännönjärjestelyn ja suvun jatkamisen sijasta (Giddens 2006, 205). Perheiden koko pieneni perheen korostuessa vanhempien ja lasten muodostamaksi kahden sukupolven yksiköksi, jonka myötä perhe alkoi irtaantua suvun verkostosta omaksi yksityiseksi perhepiirikseen. (Jallinoja 1985, 8; Takala 1994, 12; Häggman 1996, 26.)

Voimakkaimmin muutokset suomalaisessa perheessä esimodernin ja modernin välillä ovat näkyneet 1900-luvun alkupuoliskolla. (Häggman 1996, 19–21; Yesilova 2009, 20.) Moderni perhe erosi esimodernista merkittävästi, sillä se oli kooltaan pieni ja rakenteeltaan yksinkertainen yksikkö esimodernin laajan perhe- ja sukuyhteisön

sijasta. Sen tunnuspiirteitä olivat myös perheen pysyvyys, sisäinen hierarkia sekä kasvava lapsikeskeisyys. Perheen muutoksen myötä avioliiton arvostus puolestaan säilyi vahvana, ja perheen nähtiin rakentuvan naisen ja miehen välisen luonnollisen suhteen ja avioliiton varaan (Takala 2005, 20-22). Siinä missä esimodernissa yhteiskunnassa lapset osallistuivat perheen töihin pienestä pitäen, modernin perheen aikakautena lapsuus alettiin nähdä aikuisuudesta erillisenä lasten aseman ja oikeuksien tunnustamisen myötä. (Giddens 2006, 208; Nätkin 2003, 22–23).

Modernin perheen aikana liitettiin yhteiskunnallisessa keskustelussa yhteen aviosuhteen, vanhemmuuden ja kotitalouden käsitteet liittämällä olennaisesti ne ydinperheen käsitteeseen. Yhteiskunnallisen arvoilmapiirin mukaan edellisten perhetekijöiden tuli esiintyä samassa mentaalissa ja fyysisessä tilassa, josta ydinperheen eetoksen voidaankin ajatella saaneen alkunsa. (Yesilova 2009, 35.) Ydinperheen muotoutuessa perheen ideaaliksi ja tavoiteltavaksi normiksi, perheen sisäinen ydin ja roolijako organisoituivat uudelleen. Ydinperheen ideaalia kuvataan myös familismiksi, jonka mukaan vain ydinperhe voidaan ajatella ehjänä, luonnollisten suhteiden varaan rakentuneena perheenä. (Nätkin 2003 22-23; Jallinoja 2014, 24–25.) Ehjän ydinperheen on voitu katsoa toteuttavan parhaiten perheen yhteiskunnallista tehtävää ja tämän vuoksi olevan paras kasvualusta lapselle. Edellisten käsitysten mukaisesti ehjän ja ideaalin ydinperheen peruspilareiksi määrittyvät muun muassa vanhempien heteroseksuaalinen avioliitto, lapsen ja vanhemman välinen hierarkia, biologinen vanhemmuus sekä vanhemmuuden kaksoisstandardi. Kaksoisstandardilla viitataan hoivaajan ja elättäjän roolien sukupuolittuneeseen jakoon perheen sisällä. (Nätkin 2003, 17–18.)

Moderni perheihanne ei kuitenkaan koskaan saavuttanut yksiselitteistä asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Vaihtoehtoisista perhemuodoista avioton äitiys on noussut yhteiskunnalliseen keskusteluun hyvin varhaisessa vaiheessa jo 1800- ja 1900-lukujen taitteessa (Hakovirta 2007, 67; Rantalaiho 2009, 21). Avioton äitiys on ollut varhainen merkki ydinperheen elementtien erillisyydestä, sillä avioliiton ulkopuolelle syntyneet lapset kuvastivat parisuhteen ja vanhemmuuden käsitteiden riippumattomuutta toisistaan. Myös lapsen käsite alkoi eriytyä äidistä ja vanhemmuudesta. Lapsi alettiin nähdä erityisenä ja alettiin muodostaa käsityksiä lapsilähtöisyydestä ja lapsen itsemääräämisoikeudesta. Vanhemmuuden erkaantuminen parisuhteesta, ja edelleen lapsen ja äidin eriytyminen olivat

ensiaskeleita kohti modernin ydinperheihanteen murtumista. (Nätkin 2003, 22– 24.) Vaikka familistinen perhekuva säilyi modernin perhekäsityksen aikakautena vahvana ja perheensisäinen työnjako säilytti perinteisen muotonsa, alettiin nainen ja mies vähitellen mieltää toisistaan irrallisiksi, tasa-arvoisemmiksi yksilöiksi. 1960-luvulta alkaen myös avioerot alettiin nähdä vähemmän leimaavina ja tavanomaisempina, jonka seurauksena avioerojen määrä kasvoi roimasti 1970-luvulla. (Takala 1994, 15; Nätkin 2003, 18-19; Takala 2005 20-22; Jokinen & Saaristo 2006,198.)

Postmodernin ajan perhe

Postmoderni perheajattelu on seurausta edellä kuvattujen perhe-elementtien erkaantumisesta ja yhteiskunnan arvoilmapiirin voimistuneesta muutoksesta. Siirtymä postmodernin perheen aikakauteen voidaan ajallisesti sijoittaa 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen, jolloin yhteiskunnallisessa keskustelussa puheet jälkiteollisesta informaatioyhteiskunnasta yleistyivät ja muutos kohti hyvinvointivaltiota oli käynnissä (Jokinen & Saaristo 2006. 97). Merkittäviä muutoksia tuolloin olivat muun muassa muutos kohti individualistisista palvelu- ja tietoyhteiskuntaa, naisten aseman vahvistuminen työelämässä, perhesuunnittelun mahdollistuminen ja erityisesti tasa-arvoajatuksen leviäminen (Takala 1994, 15–16; Gerris 1994, 147.) 1960-luvulla alkaneen hyvinvointivaltion kultakauden myötä myös perhepolitiikka kehittyi merkittävästi, sillä hyvinvointivaltiokehityksen tavoitteisiin lukeutui muiden muassa syntyvyyden edistäminen. Samaan aikakauteen lukeutui myös sukupuolikysymyksen radikalisoituminen Yhdistys 9-naisliikkeen uudelleen organisoitumisen myötä. (Anttonen & Sipilä 2009, 61.)

Sukupuolikysymyksen korostumisesta ja politiikan naisistumisesta seurannut arvomuutos paransi naisten asemaa muun muassa työssäkäynnin mahdollistuessa ja edistäessään sukupuolten välistä tasa-arvoa myös mursi ydinperheelle ominaisia perheen sisäisiä sukupuolirooleja (Jokinen & Saaristo 2006; 203-206; Anttonen & Sipilä 2009; 62-63). Erityisesti äitien mahdollisuuksien lisääntytyä muun muassa Jallinoja (1985, 21) onkin kuvannut postmodernin ajan perheajattelua muutoksena individualistiseksi perhekäsitykseksi. Individualistinen perhekäsitys voidaan mieltää modernin ajan perheideologiaa kuvanneen familismin vastakohtaksi. Siinä missä familistinen perhekäsitys näkee yksilön pyrkimykset perheen edulle alisteisena, korostaa individualismi yksilön oikeuksia joskus jopa perheen edun yli. On kuitenkin

myönnettävä, että postmodernin ajan perheessä kohtaavat sekä perheyhteisöllisyyttä korostava familisitisuus että yksilöllisiä toiveita korostava individualistisuus, sillä perhe-elämä on jatkuvaa neuvottelua omien toiveiden ja yhteisön perheihanteiden yhteensovittamisesta (Jokinen & Saaristo 2006, 217).

Individualisoitumista seuranneiden sukupuoliroolien vapautumisen ja yksilön oikeuksien korostumisen myötä vanhan mieselättäjämallin rinnalle on noussut naisten työssäkäynnin tärkeyttä korostava kahden ansaitsijan malli. Naisten ansiotyön lisääntyminen on vähentänyt naisten taloudellista riippuvuutta miehestä perheen elättäjänä. Myös yhteiskunnallinen tuki, kuten päivähoito-oikeus ja kotihoidon tuki ovat lisänneet arjen järjestämisen vaihtoehtoja naisille. (Takala 1994, 16; Nätkin 2003, 21-22; Takala 2005, 20-22; Jokinen & Saaristo 2006; 205-206.) Muutoksen myötä vapautuneet ajattelutavat perheen sisäisistä roolijaoista alkoivat yleistyä. 1960-luvulta alkaen parisuhdetta koskevat moraalidiskurssit alkoivat hiljalleen muuttua, josta seurasi parisuhteen vapautumisen aikakausi. Avioerojen ja avoliittojen yleistyminen 1970-luvulla ja niitä seuranneet perheiden uudelleen järjestymiset ovat olleet voimakkaasti osana postmodernin perhekäsityksen muodostumista. (Jokinen & Saaristo 2006, 203-204)

Erojen ja uudelleen avioitumisten myötä myös perheet alkoivat saada moninaisempia muotoja samalla kun avioliittoinstituutio ja lasten huoltajuus sekä vanhempien välinen vastuunjako muuttivat muotoaan. (Nätkin 2003, 20–21; Litmala 2003, 7.) Perheen määrittely alkoi saada uusia muotoja, kun perheen muodostamisen taustalla alkoi esiintyä niin sanotusti luonnollisista suhteista poikkeavia prosesseja. Erojen yleistyttyä myös perheiden jakaantuminen ja uudelleen muodostuminen uusperheiksi yleistyi. Uudelleen avioitumisen myötä syntyneet uusioperheet ovat luoneet vanhemmuudelle edelleen uusia ulottuvuuksia. (Litmala 2003, 4.) Biologisen vanhemmuuden rinnalla on alettu ymmärtää vanhemmuus arjessa jaettujen sosiaalisten, taloudellisten, moraalisten sekä emotionaalisten tekijöiden kokonaisuutena (Häggman 1996; Ritala-Koskinen 2001, 58; Sevón & Notko 2008, 13). Postmoderni individualismi-ajattelu korostaa yhteiskunnallisessa moraalikeskustelussa tuotetun normaalielämän tavoittelun sijasta yksilön valinnanvapautta ja perinteisten sidosten murtumista. (Takala 1994 15–17; Jallinoja 2000, 196–197.) Perheiden moninaistumisesta huolimatta, on kuitenkin huomioitava, että yhä nykypäivänäkin avioliitto on edellytys

joillekin oikeuksille esimerkiksi puolison menehtyessä. Aivan täysin avioliitto ei siis ole menettänyt arvostettua asemaansa. (Pylkkänen 2012, 105.)

2.2. Perheen nykymäärittely

Kuten perheen historiasta huomataan, perhe käsitteenä on moninainen ja se on saanut erilaisia merkityksiä eri ajassa. Perheen staattista määrittelyä vaikeuttaa myös se, että yksilöiden arkikokemukset perheestä poikkeavat äärimmillään hyvinkin voimakkaasti vallitsevista perheen ihanteista ja määritelmistä (Häggman 1996, 16; Hämäläinen & Kangas 2010, 7-9; 17-21). Tämän vuoksi perhettä ei voida määrittää yksiuotteisesti ja staattisesti, vaan on otettava huomioon sen monet ulottuvuudet.

Vaihtoehtoisista ratkaisuista huolimatta perheen muodostumista voidaan pitää hierarkkisenä asetelmana, jossa perheen rakenne koostuu vanhemmista sekä heidän jälkeläisistään. Fenomenologinen perhekäsitys tukee näkemystä perheestä vapaasti muodostuvana ryhmittymänä, mutta korostaa perheen määrittymistä sitä muodostavien yksilöiden varassa. Tällöin jokainen määrittelee itse oman perheensä, jolloin jäsenten välille muodostuu vastuun sekä velvollisuuden side. Perheajattelussa 2000-luvulla korostuu neuvottelun normi, joka painottaa hierarkian ja annettujen roolijakojen sijasta oikeudenmukaista päätöksentekoa (Takala 1994, 9-16; Forsberg 2003, 86-94). Tästä johtuen perheen määrittymistä ei voida kuvata perinteisten elementtien tai osatekijöiden avulla, vaan se muodostuu tapauskohtaisesti kunkin perheen sisällä. (Litmala 2003, 4-6.)

Suomalaisten näkemyksiä perheen määrittelystä kuvaa muun muassa Tilastokeskuksen keräämä Perhebarometri vuodelta 2007. Perhebarometrin mukaan perheeksi katsotaan avio- ja avoliitossa sekä rekisteröidyssä suhteessa elävät henkilöt ja heidän yhteiset tai toisen puolison lapset, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä lapsettomat avio- ja avoparit sekä rekisteröidyssä parisuhteessa elävät pariskunnat. Tämä määrittely on tarkoitettu mittavälineeksi ja on siksi hyvin konkreettinen. (Paajanen 2007, 9; 23.) On huomioitava, että Tilastokeskus tässä määrittää perheen kuitenkin aina samassa taloudessa asuvista henkilöistä koostuvaksi. Furie ja Kalliomaa-Puha (2010, 28) nostavat artikkelissaan esiin, kuinka perheen aikuiset ja kotoa jo poismuuttaneet lapset lasketaan myös osaksi subjektiivista perhettä. Perhebarometrasta voidaan kuitenkin tulkita, kuinka perheiden monimuotoistuminen

on jo tullut osaksi suomalaista arkipäivää, sillä vastaajat ovat antaneet perheelle varsin moninaisia merkityksiä.

Väestötilastollisissa tarkasteluissa suomalaiset perheet luokitellaan kolmeen kategoriaan. Näitä kategorioita ovat familistisen näkemyksen mukaiset biologiset, eli ydinperheet, sekä enemmän individualismia kuvastavat uusperheet ja yksinhuoltajaperheet (Väänänen 2013, 59). Familismin ja individualismin vastakkainasettelusta huolimatta on kuitenkin huomioitava, että familistista ja individualistista keskustelua käydään jatkuvasti sykleissä, osin jopa samanaikaisesti (Jallinoja 2006, 265). Jallinoja (2006) on tutkinut mediassa käsiteltyä perheasiaa 2000-luvulla. Hän on havainnut vuosituhannen vaihteessa uuden familistisen käänteän, joka on ollut seurausta postmodernin ajan perheen kriisiytymisestä ja vanhemmuudesta nousseesta huolesta. Uuden familistisen keskustelun keskiöön nousivat naiset, jotka ilmaisivat vapaaehtoisesti asettavansa perheen edun omansa edelle. Merkittävää on kuitenkin se, etteivät Suomen uudessa familistisessä keskustelussa avioerot, yksinhuoltajuus tai abortit saaneet kovinkaan keskeistä roolia moraalikeskustelussa. Sen sijaan keskeisiä puheenaiheita olivat kaikkia perhemuotoja yleisesti koskevat vanhemmuus, lapsen hoito sekä lasten ja nuorten pahoinvointi. Uuden familistisen aallon voima kuitenkin laantui hiljalleen, ja perheasian käsittely palautui ”hallinnon” kysymykseksi, eli rutiiniasiaksi. (Jallinoja 2006, 267.)

Kaikkiaan postmodernina aikakautena perhe on alettu nähdä kulttuurisempana ja moninaisempana ryhmittymänä, joka muodostuu eri intressejä omaavista yksilöistä. Ennalta annettujen roolien sijasta on alettu kiinnittää huomiota perheen arkeen ja sen käytäntöjen merkityksiin perheen rakenteen ja sisäisten roolijakojen muodostumisessa. Perheen moninaistumista kuvaa myös se, että joidenkin näkemysten mukaan perhettä ei tulisi lainkaan määritellä etukäteen, sillä perheet muuttuvat ja niiden rajoista keskustellaan jatkuvasti ryhmittymän sisällä. (Jallinoja, Hurme & Jokinen 2014.) Individualismista ja eriytymiskehityksestä huolimatta perhe on yhä merkittävä instituutio nyky-yhteiskunnassa ja nauttii yhä laajaa arvostusta (Sevón & Notko 2008, 17; Yesilova 2009, 9).

2.3. Perheen tehtävät

Perheen käsitteen vakiinnuttua 1800-luvulla suomen kieleen sen kaltaisena kuin me sen ymmärrämme, nousi perhe instituutiona myös keskeisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun. Perhe oli aiemmin ymmärretty ennemminkin yhteisöksi tai yhteiseksi kotitaloudeksi, jonka yhteisenä tehtävänä oli esimerkiksi oman maatilalan hoito. 1800-luvun kuluessa perheen ympärillä alettiin käydä aktiivista keskustelua siitä, mikä todella on perhe ja mitä sen tehtäviin kuuluu. Perhe alettiin käsittää kodin rinnalla useiden yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisun kannalta ensisijaisena instanssina. Perheasiasta tuli yhteinen yhteiskunnan ja yhteisöjen asia, jonka seurauksena esimerkiksi rouvasväen yhdistykset alkoivat kiinnittää huomiota muun muassa kasvatukseen, hygieniaan ja kodinhoitoon. (Yesilova 2009, 21-22.) Perheen noustessa yhteiskunnallisen huomion kohteeksi, se alettiin mieltää nimenomaan lasten ja vanhempien muodostamana kokonaisuutena (Yesilova 2009, 25).

Edellä kuvatun muutoksen myötä myös perheen ja yhteiskunnan välinen suhde rakentui uudella tavalla (Yesilova 2009, 25). Perhe alettiin nähdä yhteiskunnan kannalta merkittävänä yksikkönä, ja samalla sille alettiin luoda myös odotuksia. Funktionaalisen ajattelun mukaan yhteisö ja yhteiskunta voidaan mieltää sosiaalisten instituutioiden kokonaisuudeksi, joista jokaisella on erityinen tehtävä yhteisön jatkuvuuden ja yleisen konsensuksen saavuttamiseksi. Tärkeä instituutio tässä on perhe, jonka keskeinen tehtävä on vastata yhteisön perustarpeisiin ja ylläpitää osaltaan sosiaalista järjestystä. Teollistumisen myötä perheen yhteiskunnallinen merkitys ei niinkään ole enää taloudellinen, vaan tärkeintä on ennen kaikkea lisääntyminen, lasten kasvatus ja lasten socialisaatio. (Giddens 2006, 238.)

Tärkein perheen sisäinen socialisaatio tapahtuu pikkulapsuudessa, joka on kaikkein intensiivisintä kulttuurisen oppimisen aikaa. Tänä aikana lapsi oppii kieltä ja käytösmalleja jotka ovat pohja tuleville opeille. Tämän socialisaation vaiheen tärkein toimintaympäristö on perhe. Myöhemmässä vaiheessa muut toimintaympäristöt kuten koulu ja vertaisryhmät saavat voimakkaampia painotuksia. (Giddens 2006, 166-167.) Myös sukupuoli voidaan mieltää socialisaation tulokseksi, sillä tutkimukset osoittavat vanhempien käyttäytyvän eri tavoin tyttöjen ja poikien kanssa (Giddens 2006, 169-170). Talcott Parsons (1956) on puolestaan kehittänyt kritiikkiäkin saaneen funktionaalisen ydinperheen toimintaa käsittelevän teorian, joka vie ajatusta perheen funktionaalisesta toimintatehtävästä vielä hieman pidemmälle.

Parsonsin teorian mukaan modernin ajan ydinperhe on erikoistunut hoitamaan kahta keskeistä tehtävää yhteiskunnan toimivuuden takaamiseksi. Näitä tehtäviä ovat lasten ensisijainen sosialisointi sekä aikuisten persoonallisuuden tasapainon turvaaminen. Ensisijaisella sosialisointilla Parsons tarkoittaa prosessia, jossa lapsi oppii yhteisön kulttuuriset normit jo varhaislapsuudessa. Persoonallisuuden tasapainolla puolestaan tarkoitetaan perheen merkitystä aikuisten emotionaalisisessa avustamisessa. Merkittävänä aikuisten persoonallisuutta tukevana perhetekijänä Parsons pitää avioliittoa nimenomaan miehen ja naisen välillä, ja sen merkitys korostuu perheen eriydyttyä voimakkaasti suvun verkosta. Näin ollen Parsonsin teorian mukaan ydinperhe on korvaamaton perhemuoto niin lapsille (sukupuolisosialisointi) kuin aikuisillekin (emotionaalinen avustaminen). (Parsons & Bales 1956, 16–17; Jallinoja 1985, 12–13.) Gerris (1994, 146) puolestaan on edellisten tehtävien lisäksi korostanut perheellä olevan muun muassa huolenpidon ja turvallisuuden kannalta merkittävä rooli yhteiskunnan osana. Nämä perheen yhteiskunnalliset tehtävät ja niihin liittyvät odotukset puolestaan luovat perheen sisälle erityisiä sukupuolirooleja (Parsons & Bales 1955, 16–17; Jallinoja 1985, 12–13; Jallinoja 2014, 24–25).

Funktionaalinen teoria perheen toiminnasta muodostaa perheen sisälle neljä keskeistä statusroolia, jotka jakautuvat instrumentaalisiin sekä ekspressiivisiin sekä edelleen hierarkkisesti ylempään ja alempaan valtaan. Teorian mukaan roolit jakaantuvat vallan osalta sukupolven sekä instrumentaalisuuden ja ekspressiivisyyden osalta sukupuolen mukaan. Yksinkertaistettuna isän roolina on toimijuus perheen ulkopuolella ja äidin perheen sisällä. Myös lasten kesken roolit jakautuvat vastaavasti sukupuolten välillä, mutta ovat alisteisia suhteessa vanhempien rooleille. (Parsonsin 1956, 45-47.)

Myös Suomessa funktionaalisen teorian mukainen ydinperhe vakiintui normiksi 1940-luvulla, kun vuosikymmenen lopulla perheestä käyty keskustelu tiukentui ja avioliiton suosio kasvoi. Kahden vanhemman perheessä miehen rooli perheen edustajana sen ulkopuolella vahvistui, samalla kun äitien kotiäiti-normi yleistyi. Tätä aikaa voidaan kuvata myös niin sanotun kotikultin käsitteellä. Kodin merkitys työn ja muun elämän vastapainona korostui ja samalla äideille julkaistiin oppikirjoja kodinhoidosta ja lasten kasvatuksesta. (Rantalaiho 2009, 26-27.) Tämän ihanneperhekuvaan mukaisesti perhe siis muodostui lasten lisäksi äidistä, joka huolehti kodista ja lapsista, sekä isästä joka huolehti perheen toimeentulosta (Vuori 2003, 44). Samaan aikaan yksinhuoltajat asetettiin yhteiskunnan marginaaliin, eikä heidän

äitiyden turvaamisesta yhteiskunnan keinoin ollut sopivaa keskustella (Rantalaiho 25-26).

Vaikka teorian mukaista kotikulttia ihannointiin Suomessakin, ei se ihanteellisimmassa mallissaan toteutunut Suomessa yhteiskunnan myllerryksessäkään (Rantalaiho 2009, 27). Ja vaikka teoria onkin jo osittain vanhentunut jo muun muassa sukupuolten välisen tasa-arvokehityksen, naisten työssäkäynnin ja perheiden moninaistumisen myötä, on teorian mukainen roolijako esimerkkimallinnus familistisesta ydinperheestä, jonka perusajatuksena on perheen rakentuminen naisen ja miehen välisen luonnollisen suhteen varassa. Teorian mukainen roolijako sovellutuksineen toimii myös ydinperheen ensisijaisuuden oikeuttajana, edellyttäen ideaalisti toimivan perheen perustaksi kaksi vanhempaa, olettaen isän elättävän perhettä työllään ja äidin huolehtivan perheestä ja lasten hyvinvoinnista yhteiskunnan asettamien odotusten mukaisesti (Giddens 2006, 238-289). Kyseisen teorian ja kotikultin mukaista ydinperhettä pidetään yhä laajasti hyväksytysti perheen normina.

Odotusten ja yhteiskunnallisen funktion myötä syntyi myös huoli perheistä (Yesilova 2009, 27). Huoli perheistä ja perheiden hyvinvoinnista synnytti muun muassa odotuksia äitiydelle. Yhteiskunnallisin ohjausmekanismein äidin asema perheen ja erityisesti lasten hyvinvoinnin turvaajana korostui. Keinoja tähän olivat muun muassa kodin siivoaminen ja lasten kasvattaminen terveille elämäntavoille. Kyseinen kehitys kuvaa perheen sisäisten suhteiden organisoitumista uuden perheen aikakautena. Kehitys rajasi ulkopuoliset tahot visusti perheen ulkopuolelle synnyttäen perheen ytimen joka koostui miehen ja naisen, äidin ja isän välisten suhteiden ja tehtävien uudelleen organisoituneesta luonteesta. Kehityksen myötä myös kysymykset perheestä lapsen kasvatukseen ja hoivan turvaajana nousivat keskeisiksi. (Yesilova 2009, 35.)

Perheiden moninaistuessa ja erityisesti yhden vanhemman perheiden yleistyessä perheen sisäistä roolijakoa tulee tarkastella laajemmassa mittakaavassa. Perheen tehtävien jakautuessa perheen hyvinvoinnin ja perheen elatuksen tehtäviin, nousee kiinnostuksen kohteeksi tehtävien jakautuminen erimuotoisissa perheissä. Uusperheiden ja sateenkaariperheiden osalta tarkastelu ei tuota suuriakaan vaikeuksia, sillä kyseessä on perhemuoto, joka koostuu vähintään kahdesta aikuisesta. Yksinhuoltajaperheiden osalta tilanne on kuitenkin toinen. Perheelle määritettyjen

tehtävien jakautuessa lähtökohtaisesti kahden aikuisen tehtäviin, nousee kiinnostuksen kohteeksi se, kuinka yksi vanhempi sitten suoriutuu näistä tehtävistä ilman toista aikuista. Tarkastelussa voidaan kuitenkin nostaa pohdittavaksi, onko perheen ja vanhemman tehtävät jaoteltavissa edellisen kaltaiseksi vai voidaanko tehtävien ajatella jakaantuvan yhden vanhemman perheiden osalta vanhemman ja yhteiskunnan välille. On kuitenkin kiistatonta, että perhe-elämä edellyttää toimeentuloa sekä perheenjäsenten kesken yhdessä vietettyä aikaa. Kysymys siitä, pystyykö yksi vanhempi kasvattamaan lasta yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä saattaakin kietoutua edellisen kaltaiseen pohdintaan sen sijaan että se ilmentäisi varsinaisesti suhtautumista yksinhuoltajuutta kohtaan perhemuotona.

3 YKSINHUOLTAJUUS SUOMESSA

Perhemuotojen moninaistuttua Suomessa myös yhden huoltajan perhe on perhemuotona yleistynyt. Samaan aikaan modernin perhekäsityksen mukaisesti ideaalina pidettyjen avioparien, joilla on yhteisiä lapsia, määrä on ollut laskussa. (Tilastokeskuksen vuosikatsaus 2013; Häggman 1996, 26; Takala 1994, 9-10.)

Yksinhuoltajalla tarkoitetaan eri tavoin yksinhuoltajuuteen päätyneitä vanhempia. Yleisin syy yksinhuoltajaksi päättymisen taustalla on nykypäivänä vanhempien välisen parisuhteen purkautuminen (Forssén ym. 2009, 11; Rantalaiho 2009, 43; Mattes 1994). Tilastokeskuksen tekemän selvityksen mukaan vuonna 2013 valtaosa yksinhuoltajavanhemmista on ollut siviilisäädyltään eronneita. Naimattomien lukumäärä puolestaan vaihtelee, yksinhuoltajaaideistä noin kolmannes ja – isistä noin joka viides on siviilisäädyltään naimaton. (Tilastokeskuksen vuosikatsaus 2013.) Yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten ja muuttuneen moraalidiskurssin myötä myös tietoinen yksinhuoltajuus on noussut vaihtoehdoksi perheenmuodostuksessa (Alanen 1994, 20).

3.1. Yksinhuoltajuuden määrittely ja yhteiskunnallinen kehitys

Yksinhuoltajuuteen johtaneita syitä voidaan katsoa olevan leskeksi jääminen, ero aviota tai avoliitosta, lapsen saaminen avo- ja avioliiton ulkopuolella, sekä lapsen hankkiminen yksin esimerkiksi adoptoiden. Useiden eri vaikuttavien tekijöiden vuoksi yksinhuoltaja-termin käyttö ei ole täysin ongelmaton. (Forssén ym. 2009, 11; Hakovirta 2006, 23.) Yhden huoltajan perheiksi yhteiskunnassamme määritellään perhemuodot, joissa samassa osoitteessa asuu yksi vanhempi, jolla on alle 18-vuotiaita lapsia. (Haataja 2009, 46; Hakovirta 2006, 26–27.) Lapsen kanssa samassa osoitteessa asuvasta vanhemmasta käytetään yleisesti nimitystä lähivanhempi, kun muualla asuvaa vanhempaa kutsutaan etävanhemmaksi (Hokkanen 2002, 125). On kuitenkin varsin yleistä, että eron myötä vanhemmilla on jaettu huoltajuus, jolloin huoltovastuun painopiste vaihtelee lähi- ja etävanhemman välillä. (Rantalaiho 2009, 36–40.) Tällöin lasten huoltovastuu ei ole ainoastaan lähivanhemmalla, jonka vuoksi termi ”yksinhuoltaja” on harhaanjohtava. Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on kuitenkin se, että lähivanhempi on rinnastettavissa yksinhuoltajaan vastatessa pääsääntöisesti yksin perheen arjesta.

Yksinhuoltajuus-termiä voidaan tarkastella myös lasten näkökulmasta. Vaikka lapset jakaisivat kodin pääsääntöisesti ainoastaan yhden vanhemman kanssa, voi lapsi kokea tukiverkostonsa ja perheensä tätä paljon laajemmaksi. (Broberg & Tähtinen 2009, 155–156; Hakovirta 2007, 67.) Ennen kaikkea lapselle termi yksinhuoltaja saattaa olla harhaanjohtava, sillä lapsi voi kokea lähi- ja etävanhemman tasavertaisina kasvattajina ja vanhempina. Avioerotilanteessa lapsi todennäköisesti mieltää etävanhemman kuuluvaksi omaan perheeseensä, vaikka huoltajuus olisikin vain toisella vanhemmista (Ritala-Koskinen 2003, 122–123). Yksinhuoltajaperheen lapsille myös muut lähipiiriin aikuiset saattavat nousta huoltajan vertaiseen asemaan ja perheenjäseniksi, jolloin perhe ei rakennu ennakkoluulojen mukaisesti vain biologisen vanhemmuuden ympärille. (Forssén ym. 2009, 11; Broberg & Tähtinen 2009, 155–156; Jallinoja 2000, 19.)

Yhteiskunnallinen asennoituminen yksinhuoltajaaiteihin on ajan myötä muuttunut voimakkaasti. Asennoituminen avioliiton ulkopuoliseen äitiyteen oli 1900-luvun alussa paheksuvaa ja holhoavaa. Yksinhuoltajaperhe voitiin familistisen retoriikan keinoin määritellä norminvastaiseksi ja vajaaksi. (Yesilova 2009, 47; Rantalaiho 2009, 23; Jallinoja 1985, 12–13). Oltiin huolissaan kasvaako yksinhuoltajaperheiden lapsista niin sanottuja kunnan kansalaisia ja yksinhuoltajaperhe nähtiin riskiperheenä. Tämä yhteiskunnan huoli ilmeni yksinhuoltajaaideille avunsaannin ehdoiksi muodostuneissa kasvatuskäytännöissä, siveellisyyden ja moraalin kontrolleissa. (Rantalaiho 2009; Pulma 1987, 48–53; Jousimaa 1983, 115.) Aviottomien lasten oikeuksia sekä kasvatusta valvomaan nimettiin kuntiin myös erityisiä lastenvalvojia (Jousimaa 1983, 41). Asenteet yksinhuoltajaaiteja ja heidän lapsiaan kohtaan vaihtelivat voimakkaasti myös yhteiskuntaluokkien välillä. Esimerkiksi keski- ja yläluokan edustajat näkivät aviottoman äitiyden moraalisenä ongelmana. Ajateltiin, että aviottoman äitiyden tukeminen olisi siveettömyyden palkitsemista. (Rantalaiho 2009, 22; Hakovirta 2007, 67–68; Jousimaa 1983, 30–31.)

Yksinhuoltajan aseman tasa-arvoistuminen kahden vanhemman perheisiin nähden sai alkusysäyksen vuoden 1937 valtiopäivillä hyväksytystä äitiysavustusta koskeneesta laista. Laki osoitti äitiysavustuksen samanarvoisena kaikille äideille siviilisäätyyn katsomatta. Köyhäinhoidollisen avustusperinteen hiipuminen oli seurausta vastikkeetonta universaalista lapsilisää koskevasta päätöksestä, jonka mukaan yksinhuoltajalla oli yhtäläinen oikeus etuuteen kuin muiden perhemuotojen

vanhemmilla. (Rantalaiho 2009, 24.) Yhteiskunnallinen keskustelu yksinhuoltajien integroimisesta osaksi yhteiskunnallista järjestelmää aukesi ensimmäistä kertaa Ensikotitoiminnan myötä. Integraatiopuheen myötä alettiin kiinnittää huomiota muun muassa yksinhuoltajaperheiden toimeentuloon ja asuinolosuhteisiin (Jousimaa 1983, 112–113).

Aviottoman lapsen saamista pidettiin normista poikkeavana vielä 1960-luvulle tultaessa. Postmodernissa ajassa avioliiton ulkopuolinen äitiys alkoi saada vasta 1960-luvun jälkipuoliskolla vähemmän negatiivisia sävyjä ja 1970-luvulla vakiintui myös neutraali käsite yksinhuoltaja. (Rantalaiho 2009, 27-28; Hakovirta 2007, 67.) Vanhemmuuden ja työssäkäynnin yhdistäminen alkoi koskettaa jokaista vanhempaa, sillä suomalaisissa perheissä ei toimeentulon puolesta ollut varaa kotiäitiyteen. Naisten työssäkäynnin yleistyminen, ja sen myötä äitiyden ja työssäkäynnin yhdistämisen saama oikeutus puolestaan vähenivät yksinhuoltajien erottuvuutta muista vanhemmista. (Yesilova 2009, 20-35.)

Äitien perhemuodosta riippumattoman yhteiskunnallisen aseman yhdenvertaistumisesta huolimatta, postmodernina aikanakin aviottomien äitien kyvyt kasvattajana ovat saaneet osakseen epäilyjä. Hyvinvointivaltion syntymisen myötä myös äitiys yleisesti nousi laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja omaa äitiä pidettiin olennaisen tärkeänä lapselle. Erityisesti perhelehdissä aviottomien äitien kykyjä kuitenkin epäiltiin ja heitä pidettiin muun muassa sosioekonomisesti riskiäiteinä ja sosiaalisten ongelmien riskiryhmänä (Krok 2009, 71; Rantalaiho 2009, 27–28; Nätkin 1997, 158–159). Sen sijaan että aviottomia äitejä olisi kuitenkin edellytetty luopumaan lapsistaan, osoitettiin heille yhteiskunnan tukea kasvatustehtävään (Rantalaiho 2009, 28).

3.2. Yksinhuoltajuus nyky-yhteiskunnassa

1960-luvulta alkaen yksinhuoltajien yhteiskunnallinen asema ja suhtautuminen yksinhuoltajiin on ollut muutoksessa. Yksinhuoltajuuden lisäksi yhteiskunnalliseen keskusteluun nousi muutosliikkeen myötä muun muassa isien rooli ja osallisuus perheessä, eron merkitys lapselle, sukupuolten välinen tasa-arvo sekä yhteishuollon ihanne (Rantalaiho 2009; 31-39). 1990-luvun alkupuolella perhepolitiikka oli murroksessa, kun perhetukia uudistettiin merkittävästi. Uudistuksen myötä yksinhuoltaja-käsite nousi poliittiseen keskusteluun, kun yksinhuoltajaetuudet rajattiin

pois avoliitossa eläviltä yksinhuoltajilta. Alkoi keskustelu siitä, kuka on ”todellinen” tai ”varsinainen” yksinhuoltaja. (Rantalaiho 2009, 39.)

Yksinhuoltajaperheiden kokonaislukumäärä on viime vuosikymmeninä ollut kasvava. Verrattaessa yksinhuoltajien määrää 1970- luvulta nykypäivään on lukumäärä kaksinkertaistunut. Yksinhuoltajaperheiden määrä kasvoi merkittävimmin 1990-luvulla, jonka jälkeen kehitys on ollut maltillisempaa. Siitä huolimatta lukumäärä on ollut alati kasvava. (Tilastokeskuksen vuosikatsaus 2013; Perheet 2012; Haataja 2009, 47.) Vuonna 2013 yksinhuoltajaperheiden osuus kaikista lapsiperheistä oli noin 20 prosenttia. Tilastojen mukaan yhden huoltajan perheissä yleisemmin huoltaja on perheen äiti. Yksinhuoltajaisien muodostamien perheiden osuus kaikista lapsiperheistä on vuonna 2013 ollut ainoastaan 2,8 prosenttia. Yksinhuoltajaäitien muodostamien perheiden osuus kaikista lapsiperheistä tuolloin on puolestaan ollut 17,7 prosenttia. (Väestöliitto 2012; Tilastokeskuksen vuosikatsaus 2013.)

Huttunen (2001) onkin teoksessaan kuvannut yksinhuoltajaisien jäävän osaltaan yksinhuoltajuusilmiön tavanomaisen määrittelyn ulkopuolelle vähäisen lukumäärän vuoksi. Yksinhuoltajaisät ovat esiintyneet enemmänkin outoina tai sankarillisina (Huttunen 2001, 118–126). Yksinhuoltajaisien on myös puhuttu kuuluvan niin sanottuun kaksoismarginaaliin. Ensinnäkin yksinhuoltajuudella viitataan lähes aina yksinhuoltajaäiteihin. Tämän lisäksi puhuttaessa isyydestä ja isätyypeistä, yksinhuoltajaisien tarkastelu jää lähes aina puuttumaan. (Kröger 2009, 170.)

Yksinhuoltajaksi tulemisen reitit ja väestölliset taustat ovat muuttuneet vuosikymmenten saatossa. Kun 1900- luvun alkupuolella leskeys oli yksi merkittävä yksinhuoltajuuden taustatekijä, on puolison kuolema nykyaikana jo hyvin harvinainen syy yksinhuoltajuudelle. Sen sijaan yksinhuoltajuus on nykyään yhä yleisimmin seurausta avio- tai avoliiton purkautumisesta. (Haataja 2009, 48.) Myös suunnitellusti lapsen hankkiminen esimerkiksi adoptoimalla tai hedelmöityshoidoin ei tänä päivänä ole tavatonta. Yhteiskunnan tukea tosin yksin vanhemmaksi aikovan hedelmöityshoitoihin ei ole tarjolla, sillä Kansaneläkelaitos maksaa korvausta hedelmöityshoidoista vain naisille ja miehille yhdessä (Kela 2018). Vuonna 2009 lapsista 7-8 prosenttia syntyi yhden vanhemman perheisiin (Rantalaiho 2009, 49). Nykyajan yksinhuoltajaperheitä erottaa taustojen puolesta se, onko lapsen elämässä yksi vai kaksi vanhempaa. Avio- tai avoliiton purkautumisen seurauksena lapselle jää

tavallisesti kaksi vanhempaa, ja yhä yleistyvän yhteishuollon myötä myös kaksi huoltajaa. Tässä kuitenkin tarkasteltaessa huoltomuotoa asumisperusteisesti on aiheellista usein näissäkin tapauksissa puhua yksinhuoltajasta.

Yksinhuoltajien pienituloisuus ja köyhyys on ollut huolenaiheena niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin, sillä tutkimusten mukaan yksinhuoltajat ovat muita kotitaloustyyppinä korkeammassa köyhyysriskissä (Forssén & Ritakallio 2009, 77). Köyhyysriskiä on selitetty sillä, että yhden huoltajan kotitalouksissa on käytettävissä vain yhden ansaitsijan tulo ja sekin on tavallisesti keskitasoa matalampi. Matalampi palkka selittyy useissa maissa yksinhuoltajien, erityisesti yksinhuoltajaäitien matalammalla sosioekonomisella asemalla. Yksinhuoltajaäidit ovat tavallisesti puolisoäitejä nuorempia ja matalammin koulutettuja. (Forssén & Ritakallio 2009, 77). On kuitenkin havaittu, että kattava perhepolitiikka ja matala yksinhuoltajaköyhyys korreloivat keskenään, jonka vuoksi esimerkiksi pohjoismaissa yksinhuoltajien köyhyys on vähäistä. Huolestuttavaa yksinhuoltajaperheiden köyhyysriskistä tekee se, että lapsiperheiden köyhyys heijastuu lasten hyvinvointiin niin suoraan taloudellisena niukkuutena, kuin välillisestikin esimerkiksi perheilmapiirin kautta (Forssén & Ritakallio 2009, 79; Duncan & Brooks-Gunn 2000, 188–196; Forssén & Hakovirta 1998, 20–27).

3.3. Aiempi yksinhuoltajatutkimus

Vaikka yhden vanhemman perheistä on Suomenkin historiassa käytetty useita leimaavia nimityksiä kuten vajaa- tai tynkäperhe, on stigmatisoiva yhteiskunnallinen keskustelu Suomessa ollut vähäistä. Syynä tähän voidaan nähdä se, että toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Isossa-Britanniassa (Duncan & Edwards 1997, 4; 86), Suomessa yksinhuoltajat eivät ole olleet merkittävien perhepoliittisten erityistoimenpiteiden kohteena. Yksinhuoltajuuden politisoimatta jättäminen on yksi selitys sille, ettei suomalaiset yksinhuoltajat ole joutuneet kriittisen ja leimaavan yhteiskunnallisen moraalidiskurssin kohteeksi. (Rantalaiho 2009, 19.) Myöskään suomalaisessa tutkimuksessa yksinhuoltajuutta ei ole nostettu esiin sosiaalisena ongelmana, toisin kuin anglo-amerikkalaisessa tutkimuksessa (Duncan & Edwards 2000, 4; 86; Morin 2011, 3-5).

Suomesta poiketen esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa yksinhuoltajat ja heidän yhteiskunnallinen tukeminen on toiminut muun muassa uusliberalistien hyvinvointivaltiokritiikin argumentaatiovaltteina (Duncan & Edwards 2003, 4; 86). Argumentoinnissa on tuotu esiin, kuinka hyvinvointivaltion suoma tuki jopa johdattelee ja kannustaa erityisesti äitejä yksinhuoltajuuteen. (Rantalaiho 2009, 19.) Suomessa sen sijaan yksinhuoltajat eivät ole joutuneet niinkään poliittisideologisten väittelyiden kohteeksi, sillä Suomessa perhepolitiikka ei missään kohtaan ole ollut erityisesti yksinhuoltajuutta suosiva (Hiilamo 2009, 64). Vaikka perhemuotojen välisiä tuloeroja on pyritty tasaamaan lapsilisän yksinhuoltajakorotuksella, ei perhepoliittisilla ratkaisuilla ole pyritty kannustamaan yksinhuoltajia kotiäitiyteen. Tämä puolestaan on havaittavissa yksinhuoltajien suhteellisen korkeasta työllisyysasteesta. (Lainiala 2014, 30; Rantalaiho 2009, 20; Hakovirta 2006, 78–79.) Yksinhuoltajuuden politisoimattomuus Suomessa on vähentänyt yksinhuoltajiin kohdistuvia moraalidiskursseja ja yksinhuoltajaäitien leimaamista (Rantalaiho 2009, 20). Yksinhuoltajien asema yhteiskunnassa on tästä huolimatta aina ollut poikkeava ydinperheisiin verraten, mikä kuvastuu muun muassa yksinhuoltajista käytetyistä nimityksistä kuten poikkeava perhe ja epäperhe. (Hakovirta 2007, 66.) Tällä saattaa olla vaikutusta myös kansalaisten asenteisiin ja näkemyksiin sekä yleiseen suhtautumiseen, sillä perhettä ja vanhemmuutta koskevien arvojen, normien ja kulttuuristen jäsenysten muutos vaikuttaa myös siihen, miten yksinhuoltajuus yhteiskunnassa nähdään ja mitä siinä nostetaan yhteiskunnalliseen keskusteluun (Rantalaiho 200, 43).

Kuten aiemmin tässä luvussa todettiin, ei Suomessa yksinhuoltajiin ole liitetty leimaavaa moraalidiskurssia samoin kuin muualla maailmassa (Rantalaiho 2009, 19). Suomalaisten asenteita yksinhuoltajuutta kohtaan on tutkittu melko niukasti ja aihetta käsitteleviä kotimaisia tutkimuksia on löydettävissä vain muutamia. Suomalaisten asenteita on tarkasteltu muun muassa osana tutkimusta, jossa vertailtiin 11 eri Euroopan maan suhtautumista perheeseen ja vanhemmuuteen vuonna 2002. Tutkimuksen mukaan suomalaisten suhtautuminen avioliittoon ja avioeroihin on melko liberaalia. Kuitenkin asenteet avioitumiseen ennen lasten tekoa oli jyrkät myös Suomessa, joka viestii sitä, että ydinperhe nähdään yhä lähtökohtana perheen perustamiselle. Tutkimuksen mukaan Suomalaiset suhtautuvat myös epäilevästi siihen, voiko yksi vanhempi kasvattaa lasta yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä.

(Valentova 2007, 14-15.). Sen sijaan Haatajan (2007) tutkimuksessa on havaittu ydinperheasenteiden lieventyneen, sillä seurantalutkimuksessa vuosina 1990, 1996 ja 2000 yhä harvempi oli sitä mieltä, että kasvaakseen onnellisena lapsi tarvitsee kodin, jossa on äiti ja isä.

Hakovirta, Salin & Haataja (2016) ovat myös tutkineet suomalaisten suhtautumista siihen, voiko yksi vanhempi kasvattaa lasta yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä. Tutkimuksessa vertailtiin kyselyaineistoa vuosilta 2002 ja 2012, ja tulokset osoittivat, että vaikka asenteet ovat pehmenneet, on yhä vuonna 2012 38,3 % vastaajista ollut sitä mieltä, ettei yksi vanhempi onnistu kasvatustehtävässä yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä. (Hakovirta, Salin & Haataja 2016, 277-278.) Yhdysvalloissa on puolestaan tutkittu ihmisten suhtautumista perhettä koskeviin muutostrendeihin. Muutoksina arvioitiin muun muassa yksinhuoltajien, aviottomien parien, sateenkariparien lasten kasvatuksen vaikutusta yhteiskuntaan asteikolla hyvä vaikutus-huono vaikutus- ei vaikutusta. Tutkimuksen mukaan 2691 vastaajasta 69 % oli sitä mieltä, että yksinhuoltajaäitien lasten saanti on pahaksi yhteiskunnalle. (Morin 2011, 3-5.)

Yksinhuoltajien yhteiskunnallisen aseman parannuttua 1940-luvulta alkaen yksinhuoltajuus on ollut melko heikosti esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tutkimuksessa, toisin kuin muissa länsimaissa. Yhteiskunta- ja sosiaalipoliittinen yksinhuoltajatutkimus Suomessa on ollut vähäistä. Yksinhuoltajuutta on tutkittu lähinnä osana lapsiperheiden taloudellisen aseman ja hyvinvoinnin tutkimusta, joka nousi suomalaisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi 1990-luvun alkupuolella. (Forssén, Haataja & Hakovirta 2009, 9.) 1990-luvun alussa tutkimuksen painopiste oli sosiaaliturvan ja yksinhuoltajien köyhyiden sekä työllisyyden välisen suhteen tarkastelussa, sillä yhteiskunnalliseen keskusteluun oli noussut sosiaaliturvan erityisesti äitejä passivoiva vaikutus. Tutkimuksiin kyettiin osoittamaan vääräksi kansainvälisestäikin esitetty väite, jonka mukaan korkea sosiaaliturva kannustaisi vanhempia jättäytymään sosiaaliturvan varaan. Forssénin ja Hakovirran (1998) tutkimus osoitti, että huolimatta korkeasta suomalaisesta sosiaaliturvasta yksinhuoltajaäitien työllisyys ja työn arvostus olivat korkealla. Tämä siitä huolimatta, että osalle olisi saattanut olla jopa taloudellisesti kannattavampaa hoitaa lasta kotonaan. (Forssén & Hakovirta 1998, 14-20; 26-27) Samankaltainen tutkimus uusittiin 2000-luvun alussa vertailemalla äitien työllisyyttä ja asennoitumista työhön.

Vaikka työttömyysaste oli aiempaa tutkimusta korkeampi, säilyi työnarvostus yksinhuoltajien keskuudessa. (Forssén, Haataja & Hakovirta 2005, 34-37; 40-41.)

Rantalaihon (2009) artikkelissa on puolestaan tarkasteltu yksinhuoltajien sosiaalisia kategorioita 1900-luvun alusta vuosituhansien taitteeseen. Rantalaiho toteaa perhettä ja vanhemmuutta koskevien arvojen, normien ja kulttuuristen jäsenysten muutoksen vaikuttavan myös siihen, kuinka yksinhuoltajuus yhteiskunnassa mielletään ja mitä siitä nostetaan yhteiskunnalliseen keskusteluun (Rantalaiho 2009, 43). Yhdeksi melko pysyväksi yksinhuoltajuuden kategoriaksi Rantalaiho määrittää yksinhuoltajuuden yhteiskunnallisen ja kulttuurisen sukupuolen, sillä edelleen yksinhuoltajuus mielletään nimenomaan yksinhuoltajaäitiydeksi (Huttunen 2001, 118–126). Sen sijaan yhteiskunnallinen kontrolli ja hoivatoimien jakaantumisen ihanne ovat Rantalaihon mukaan olleet muutoksessa ajan saatossa. 2000-luvulle tultaessa Rantalaiho määrittää keskeiseksi perhekeskustelussa lapsikeskeisyyden ja lapsen oikeuksia korostavan lapsen edun. Kaikkiaan yksinhuoltajan määrittely ja sosiaaliset kategoriat ovat hyvinvointivaltion tasoltakin ristiriitaisia, sillä esimerkiksi eri etuuksin kohdalla yksinhuoltajuus saa erilaisia sisältöjä. (Rantalaiho 2009, 43-44.)

Se, ettei Suomessa ole käyty yksinhuoltajista samanlaista laajaa yhteiskunnallista keskustelua kuin muualla maailmassa, ei tarkoita sitä, etteikö leimaavia käytäntöjä olisi olemassa. Yhteiskunnallisen keskustelun niukkuus saattaa itsessään synnyttää todellisuudesta poikkeavia käsityksiä, tässä tapauksessa siis käsityksiä yksinhuoltajuudesta, jotka eivät vastaa yksinhuoltajien elettyyn ja koettuun todellisuuteen. (Rantalaiho 2009, 20.) Tällaiset luulot ja käsitykset saattavat puolestaan saada moraalisia merkityksiä, kuten suhtautuminen yksinhuoltajaäitien työllisyyteen ja työmoraaliin 1990-luvulla (Forssén & Hakovirta 1998; 2-4; Rantalaiho 2009, 20). Suomessa yhteiskuntapoliittista yksinhuoltajuuteen liittyvää tutkimusta muusta kuin työn tai toimeentulon näkökulmasta on hyvin vähänlaisesti, myös yksinhuoltajien subjektiivisia kokemuksia ja määrittelyä käsitteleviä tutkimuksia on tehty melko suppeasti (kts. May 2001; Hakovirta 2008; Krok 2009). Suomalaisen yksinhuoltajuuden tutkimus onkin yleisimmin osana perhepolitiikan, perhe-elämän, äitiyden ja lapsuuden tutkimuksen alaa. Suomalainen yksinhuoltajia koskeva tutkimustieto onkin epäsuoraa: sitä on saatavilla, mutta usein jonkin muun aiheen lisätuotteena (Rantalaiho 2009, 20).

Vaikkei yhteiskunnalliseen keskusteluun ole noussut merkittäviä yksinhuoltajadiskursseja, on asenteiden olemassaolo silti vakavasti oletettavissa. Yksinhuoltajiin kohdistuneet asenteet ja ennakkoluulot voidaan makrotasolla jakaa neljään kategoriaan, joista esimerkiksi ensimmäisen kategorian mukaan yksinhuoltajat voidaan nähdä sosiaalisena uhkana, jotka edesauttavat sosiaalisen alaluokan syntyä. Yhdessä kategorioista yksinhuoltajuus nähdään puolestaan suoraan sosiaalisena ongelmana, sillä sosiaaliset olosuhteet asettavat yksinhuoltajat heikompaan asemaan. (Duncan & Edwards 1997, 55–63.) Tämän näkemyksen mukaan lapset kärsivät vanhemman poikkeuksellisesta perhevalinnasta. Edellisen kategorian rinnalla yksinhuoltajuus voidaan nähdä kuitenkin elämäntapavaihteluna, joka kuvastaa yksilön valinnan vapautta omaa elämää koskevissa päätöksissä. Yksinhuoltajuus tietoisena valintana nähdään positiivisena. Viimeisessä kategoriassa yksinhuoltajuutta voidaan ajatella naisten pakona patriarkaalisen perinteen alta. Tämä puolestaan kuvastaa sukupuolten välistä tasa-arvoa ja perinteisten sukupuoliroolien murtumista. (Duncan & Edwards 1997, 55–63.)

Myös Punkka on Helsingin Sanomissa (2013) julkaistussa artikkelissaan käsitellyt yksinhuoltajaperheiden lasten altistumista sosiaalisille ongelmille. On kuitenkin tutkittu, että yksinhuoltajuutta yksinään ei angloamerikkalaisesta tutkimuksesta poiketen voida Suomessa määritellä sosiaalisille ongelmille altistavaksi tekijäksi (Rantalaiho, 2009, 20: May 1999, 24–25). Nuorten ihmissuhteita ja hyvinvointia käsittelevä suomalainen tutkimus ei myöskään löytänyt perhetyyppien väliltä eroja, jotka osoittaisivat yksinhuoltajien lasten olevan 14 suuremmassa riskissä esimerkiksi masentua tai alkoholin liikakäytölle (Rönkä ym. 2002, 62–63).

4 PERHE YHTEISKUNNALLISESSA VIITEKEHYKSESSÄ

Puhuttaessa perheistä missä muodossa tahansa, on keskeistä se, että perheen käsite rakentuu pääasiassa aina lasten huollon ympärille. Vanhemman ensisijainen tehtävä on toimia lapsen huoltajana, siis vastata lapsen käytännöllisestä huolenpidosta sekä lasta koskevasta päätöksenteosta ja edustaa lasta henkilöä koskevissa asioissa (Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta 1983/361 4.1§). Huoltomuodot jakautuvat yksinhuoltoon sekä yhteishuoltoon riippuen vanhempien välisestä sopimuksesta tai tuomioistuimen määräyksestä (Aaltonen 2014, 25-27). Varsinaisen huoltomuodon lisäksi on käytännössä havaittavissa muitakin määrittelyjä, kuten huoltajien välinen työnjakomääräys, tosiasiallinen huolto/lapsen arkihuolto, lähihuoltaja/pääasiallinen huoltaja sekä tapaava vanhempi/etävanhempi (Aaltonen 2014, 24.) Vuoden 1984 laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 50§) nosti asiassa esiin lapsen edun sekä korosti lapsen kuulemistasi asiassa. Laki korosti myös vanhempien yhteistä vastuuta lapsesta sekä lapsen oikeutta saada huoltoa kummaltakin vanhemmalta. Lisäksi uuden lain myötä huoltajat alettiin ymmärtää tasavertaisina sukupuoleen katsomatta. (Aaltonen 2014, 15.)

Lapsen ja vanhempien asuessa yhdessä, on lapsen huolto selkeää ja tarkoittaa vanhempien yhteisymmärryksessä tapahtuvaa huolenpitoa ja päätöksentekoa (Aaltonen 2014, 23). Kuitenkin aiemmin kuvatun muutoksen myötä perhetilanteita on tänä päivänä useanlaisia ja myös asuminen sekä yhteiselämä ovat järjestäytyneet hyvin moninaisesti (Paajanen 2007, 9; 23). Tämän vuoksi tarvitaan lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista perhepolitiikkaa järjestämään ja säätämään, sekä samalla tukemaan perheitä eri tilanteissa ja erilaisissa muodoissa.

4.1. Suomalainen perhepolitiikka ja lainsäädäntö

Suomalainen perhepolitiikka kattaa monenlaiset palvelut, tulonsiirrot ja vapaa-ajaoikeudet, joista esimerkkejä ovat vanhempainvapaat ja niihin liittyvät etuudet (Lammi-Taskula 2016, 483). Perhepolitiikan keskeisenä tavoitteena on luoda lapsille turvallinen kasvuympäristö ja turvata vanhemmille mahdollisuudet perheen perustamiseen ja lasten kasvatukseen niin aineellisesti kuin henkisesti (Kontula 2004, 7; STM 2013). Perhepolitiittisina peruskysymyksinä ovat viime vuosina olleet erityisesti työn ja perheen yhtensovittaminen, isyyden vahvistaminen ja lapsiperheiden toimeentulon turvaaminen (Aira ym. 2015, 180-181; STM 2013).

Perhepolitiikan päävastuu Suomessa kuuluu Sosiaali- ja terveysministeriölle, joka yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa pyrkii ylläpitämään ja kehittämään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Perhepolitiikan lisäksi myös muun muassa asunto-, ympäristö-, koulutus- ja työllisyyspolitiikka vaikuttavat välillisesti lapsiperheiden jokapäiväiseen elämään ja hyvinvointiin.

Suomalaisen perhepolitiikan historia ulottuu 1900-luvun alkuun, kun Suomeen perustettiin ensimmäinen lasten neuvonta-asema vuonna 1904. Neuvontatoimintaa seurasi aviottomien äitien ensikotitoiminta vuonna 1907 sekä kaikkia äitejä koskettanut lastenneuvolatoiminta 1920-luvulla. Neuvolatoiminnan ohella alkunsa 1920-luvulla sai myös Mannerheimin lastensuojeluliiton käynnistämä kansakoulun kouluterveyden huolto. Vuonna 1927 huomiota alettiin kiinnittää lasten asemaan ja hyvinvointiin ja lasten asema turvattiin ensimmäisellä lastensuojelulailla vuonna 1927 ja edelleen säännöillä lapsen huostaanotosta 1936. Lapsiperheiden yhteiskunnallinen tukeminen alkoi 1938 kun käyttöön otettiin äitiyspakkaus. 1940-luvulla neuvolatoiminta siirtyi lakisääteisesti kuntien vastuulle ja vuoteen 1949 neuvolaverkosto kattoi jo koko maan. Merkittävä uudistus lapsiperheiden kannalta oli lapsilisäjärjestelmä, joka otettiin käyttöön vuonna 1948 (Anttonen & Sipilä 2009, 70). Samana vuonna säädettiin myös maksuttomasta kouluruokailusta, joka myös on ollut tärkeä osa lapsiperheiden elämää (Forssén 2003). Perhesuunnittelun kannalta merkittävä oli vuoden 1950 laki, joka mahdollisti raskauden keskeytyksen, joskin vain lääketieteellisin perustein. 1960-luvulla uudistuksia olivat avioero- ja ”au-lasten” elatusapuennakko, äitiyspäivärahan säätäminen osaksi pakollista sairausvakuutusta sekä perhe-eläkejärjestelmän muuttuminen koko väestöä kattavaksi. (Kontula 2004, 17-20; STM 2013.)

Perhepolitiikan kannalta 1970-luku oli muutosten aikakauden alkua. 1970-luvulla muun muassa perhesuunnittelu parani entisestään, kun raskauden keskeytys mahdollistettiin myös sosiaalisin syin. Lisäksi säädettiin sairaan tai vammaisen lapsen hoitotuesta, ottoäitien oikeudesta äitiysrahaan, lapsen elatuksesta, isyyden tunnustamisesta ja vahvistamisesta tai kumoamisesta sekä siirtymästä perhekohtaisesta verotuksesta yksilökohtaiseen verotukseen. Lisäksi päivähoidon järjestämisestä alle kouluikäisille tuli kuntien lakisääteinen velvollisuus, ja myös neuvolatoiminnan ja kouluterveydenhuollon asemaa parannettiin siirtämällä ne osaksi

terveyskeskuksia. Myös isille luotiin mahdollisuus isyyslomaan äidin suostumuksella. (Kontula 2004, 17-21; STM 2013.)

Myös 1980-luvulle sijoittuu suuria perhepolitiikan merkkipaaluja. Lapsen etua ja asemaa korostava laki lapsen huollosta ja tapaamisesta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta 1983/361 50§) tuli voimaan 1.1.1984. Lisäksi otettiin käyttöön toimeentulotuki sekä pienten lasten kotihoidon tuki asteittain. Alle kolmevuotiaiden lasten vanhemmille tarjottiin mahdollisuus hoitovapaaseen, jonka lisäksi äitiysraha muutettiin vanhempien aseman tasa-arvopyrkimysten mukaisesti äitiys-, isyys- ja vanhempainrahaksi. Muutokset mahdollistivat perhe-elämän suunnittelua entisestään lisäämällä vaihtoehtoja työn ja perhe-elämän yhteensovittamiselle.

Lapsen aseman parantuminen ja lapsen ymmärtäminen perheestä ja vanhemmista erillisenä yksilönä näkyy myös siinä, että Suomi kielsi maailman toisena maana lasten ruumiillisen kurituksen kriminalisoinnin myötä vuonna 1984 (Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta 1983/361 1§). Päivähoito-oikeuden ja kotihoidon tuen takaaminen alle 3-vuotiaille vuonna 1990 oli lupaava alku perhepolitiikan näkökulmasta myös uuden vuosikymmenen kynnyksellä. Sitä seurasi muun muassa Suomen liittyminen YK:n lasten oikeuksien yleissopimukseen (FinLex 60/1991). Laman jälkeisessä yhteiskunnassa kansantalouden paineet kohdistuivat myös perhe-etuuksiin. Vuonna 1994 voimaan tulleessa perhetukiuudistuksessa lapsiperheiden etuuksia muutettiin voimakkaasti. Verovähennyksistä siirryttiin suoriin tulonsiirtoihin ja esimerkiksi yksinhuoltajavähennys muuttui lapsilisän yksinhuoltajakorotukseksi. (Kontula 2004, 17-21.) Muutosten vaikutuksia lapsiperheiden arkeen käsiteltiin laajasti yhteiskunnallisessa keskustelussa ja yleinen mielipide oli, että erityisesti vähävaraiset yksinhuoltajat menettivät muutoksessa eniten. Perhe-etuuksien uudistukseen liittyi myös keskustelua tukien passivoivasta vaikutuksesta ja siitä että korkea sosiaaliturva saa erityisesti yksinhuoltajaäidit vieroksumaan työtä (Forssén & Hakovirta 1998, 26-27). Myönteisiä perhepoliittisia uudistuksia 1990-luvulla olivat kuitenkin isien mahdollisuus omaan isyysvapaaseen, lapsilisien perustason korostus perhetukiuudistuksen yhteydessä ja asumistuen parannukset sekä päivähoito-oikeuden laajeneminen koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä lapsia. (Kontula 2004, 17-21; STM 2013.)

Vuosituhatuuden vaihtuessa lapsiperheiden asemaa sekä erityisesti työn ja perhe-elämän yhteensovittamista oli pyritty tukemaan usein eri perhepoliittisin uudistuksin (Kontula 2004, 20). 2000-luvun keskeiset uudistukset liittyivät palvelujen parantamiseen, kuten maksuttoman esiopetuksen siirtyminen kunnan lakisääteiseksi velvollisuudeksi ja oppilashuollon muuttaminen lakisääteiseksi. Myös aamu- ja iltapäivätoiminnasta 1. ja 2. luokkalaisille säädettiin perusopetuslaissa, mikä oli merkittävä parannus työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen näkökulmasta (STM 2013). Lisäksi säädettiin isyysraha ja isyysvapaa koskemaan myös ottoisia. Perheiden kannalta merkittäviä olivat myös sikiöseulontojen lakisääteisyys vuodesta 2005 alkaen, laki hedelmättömyyden hoidosta ja samaa sukupuolta olevien vanhempine oikeus perheen sisäiseen adoptioon. Lasten asemaa puolestaan pyrittiin parantamaan entisestään nimittämällä ensimmäinen lapsiasiavaltuutettu vuonna 2005. 2010-luvulla perhepoliittiset ratkaisut ovat puolestaan olleet taas etuuspainotteisia. Esimerkkinä tästä on toimeentulotuen korotettu perusosa yksinhuoltajille ja perhe-etuksien sitominen kansaneläkeindeksiin. (STM 2013.)

Kootusti käytännön perhepolitiikka perheiden näkökulmasta siis koostuu kuntien tuottamista palveluista ja Kelan maksamista etuuksista. Kaikille lapsiperheille yhteisiä etuuksia yhdistää pyrkimys lapsellisten ja lapsettomien välisten tuloerojen tasaamiseen, ja näitä etuuksia ovat äitiysavustus ja lapsilisä. Sen sijaan lapsiperheiden välisiin tuloeroihin pyritään vaikuttamaan lapsilisän yksinhuoltajakorotuksella, lapsiperheiden asumistuella, elatustuella sekä viimesijaisesti toimeentulotuella. Tästä huolimatta yksinhuoltajien asettaminen perhepoliittisesti erityisasemaan muihin perheisiin nähden ei ole minään aikana ollut ominaista suomalaiselle perhepolitiikalle (Rantalaiho 2009, 19-20; 43-44). Myös perhevapaat voidaan nähdä lapsiperheiden etuuksina, sillä niillä mahdollistetaan lasten hoito kotona maksamalla vanhemmille äitiys- isyys- ja vanhempainrahaa joko työtulojen perusteella tai vähimmäispäivärahana.

Vanhemmille myös turvataan mahdollisuus hoitaa lasta kotona siihen asti, kun lapsi täyttää kolme vuotta ja kyseisen hoitovapaan ajalta vanhemmille maksetaan kotihoidon tukea. (STM 2013) Kotihoidon tuki vuoden 2017 tasossa yhden lapsen perheessä on 338,34€, jonka lisäksi pienituloisen perheen on mahdollista saada hoitolisää enintään 181,07€/kk (Kela 2017). Lisäksi perheille tarjotaan muun muassa päivähoitomahdollisuus, aamu- ja iltapäivätoiminta, äitiysneuvolapalvelut

odotusaikana ja lastenneuvolapalvelut siihen asti kun lapsi täyttää 6 vuotta, kouluterveydenhuolto, maksuton kouluruokailu kaikille lapsille, sosiaalihuollon avohuollon palvelut, kasvatus- ja perheneuvonta sekä lapsille suunnatut erityiset terveydenhuoltopalvelut. (STM 2013.)

4.2. Perheiden yhteiskunnallinen asema Suomessa

Vaikka suomalainen perhepolitiikka pyrkii turvaamaan perheiden asemaa ja hyvinvointia erilaisin palveluin ja etuuksin, on perheiden asema silti paikoin eriarvoinen. Erilaisten perhepoliittisten tekijöiden merkitys eri perheissä korostuu eri tavoin. Esimerkiksi maksuttoman kouluruokailun merkitys voi pienituloisissa perheissä olla hyvin keskeinen, sillä kouluruokailu saattaa olla varmin tae lasten ravitsemuksen toteutumisesta (Forssén 2003; STM 2013). Erityisesti yhden ja kahden vanhemman perheiden väliset erot ovat suuria. Perhe-etuudet saattavat vaikuttaa perheiden tilanteeseen myös epätoivotusti, sillä muun muassa Kelan tutkimuksen mukaan esimerkiksi kodinhoidon tukea käyttävät pisimpään maahanmuuttajataustaiset sekä heikossa työmarkkina-asemassa olevat (Kela 2017). Tämä puolestaan vaikuttaa perheiden tulotasoon sekä nykytilanteessa, että tulevaisuudessa muun muassa negatiivisten vaikutusten kohdistuessa äitien palkka- ja urakehitykseen. Lisäksi tutkimukset osoittavat, että edellä kuvattujen perheiden lapset hyötyisivät päivähoidosta kiistatta, sillä päivähoitoon osallistumisen on tutkittu muun muassa parantavan kouluvalmiuksia ja sosiaalista integraatiota sekä vähentävän teiniraskauden ja tupakoinnin todennäköisyyttä (Hiilamo, Haataja & Merikukka 2015, 2-3). Näin kotihoidon tuki saattaa asettaa lapsia entistä eriarvoisempaan asemaan. Perhepoliittisesti onkin käyty keskustelua mahdollisuudesta vaikuttaa esimerkiksi maahanmuuttajaäitien työllistymiseen perhevapaaudistuksin (Tervola, Duvander & Mussino 2016).

Suomen perheiden tilanteesta kertoo myös se, että vaikka suomessa syntyvyys on 2010-luvulla ollut laskeva, on elatustuen ja lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen saajien määrä kasvanut (Kela 2017). Lapsilisää sai vuoden 2016 joulukuussa 551 974 perhettä, joka on 0,5% vähemmän kuin edeltävänä vuonna. Sen sijaan yksinhuoltajakorotuksen saaneiden perheiden määrä kasvoi 0,1 %:lla, yhden vanhemman perheitä ollen 18,5% kaikista lapsilisää saaneista perheistä (Kela 2017). Vuonna 2016 elatustukea sai 73 653 perhettä eli yhteensä 107 716 lasta, joka on noin 10 % kaikista 0-17- vuotiaista (Kela 2017). Yleisen asumistuen saajista lapsiperheitä oli vuonna 2015 puolestaan 33,9% ja yhden huoltajan ruokakuntia oli 22,3 % (Kela 2016).

5 TUTKIMUSASETELMA

Perhemuotojen monimaistuessa myös yhden huoltajan perheiden lukumäärä Suomessa on ollut kasvava. Suomalaista yksinhuoltajuutta on 2000-luvulla tutkittu kohtalaisesti, mutta tutkimuksen painopiste on ollut pääasiassa yksinhuoltajien toimeentulossa sekä työelämään sijoittumisessa (esim. Hakovirta 2006, Forssén, Haataja & Hakovirta 2009, Forssén ym. 2012). Vuonna 2016 ilmestyi Kelan julkaisu ”Laulu 573 566 perheestä – Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla”, joka koostuu perheitä käsittelevistä tutkimusartikkeleista. Hakovirta, Salin ja Haataja (2016) ovat kyseisessä teoksessa julkaistussa artikkelissaan ”Onnistuuko lasten kasvatus yksin? Suomalaisten mielipiteet yksinhuoltaja vanhemmista” tarkastelleet sitä, kuinka suomalaiset suhtautuvat yksinhuoltajan pärjäämiseen vanhempana suhteessa kahden vanhemman perheisiin. Tutkimus on toteutettu kvantitatiivisin menetelmin ja aineistona on käytetty ISSP:n kyselyaineistoa vuosilta 2002 ja 2012. Kyseisen tutkimuksen tuloksena Hakovirta, Salin ja Haataja ovat todenneet, että vaikka asenteet yksinhuoltajuutta kohtaan ovat muuttuneet suvaitsevaisemmiksi, yli kolmasosa suomalaisista suhtautuu yhä epäilevästi yksinhuoltajien kykyyn kasvattaa lapsensa yksin (Hakovirta, Salin & Haataja 2016, 282).

Edellisten tutkimustulosten vuoksi keskityn pro gradu-tutkielmassani tutkimaan, minkälaisia yksinhuoltajadiskursseja suomalaisessa lehtikirjoittelussa on ilmennyt 1990- ja 2010-luvuilla. Tarkoituksena on diskurssien tarkastelun myötä päästä yksinhuoltajuuden käsitteellisen määrittelyn sijasta käsiksi siihen, miten suomalaiset mieltävät yksinhuoltajuuden ja mitä yksinhuoltajista ajatellaan, toisin sanottuna tutkimuksen tavoitteena on tarkastella suomalaisten mielikuvia ja asenteita. Diskurssien myötä pyrin hahmottaa myös suomalaisten asenteita yksinhuoltajia ja yksinhuoltajuutta kohtaan laajemmin ja yleistävämmin, kuin mikä kyselytutkimusaineiston avulla on mahdollista. Yhteiskunnan asenneilmapiiri vaikuttaa yksilön omiin kokemuksiin ja välillisesti jopa käytännön toimintaan, joten vähäisen aiemman asennetutkimuksen vuoksi myös näiden tutkiminen on mielenkiintoista (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 17-18, 41-43; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 20-21. Burr 2015; 4). Tutkimuskysymykseni on:

”Minkälaisia merkityksiä yksinhuoltajuudelle annetaan lehtikirjoittelussa

ja minkälaisia asenteita tästä on havaittavissa?”

Teorian merkitys laadullisessa tutkimuksessa on ilmeinen, sillä jokainen tutkimus rakentuu suhteessa johonkin teoreettiseen viitekehykseen ja taustateoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2004, 18-19; Hakala 2009, 137-138). Pro gradu-tutkielmassani teoreettinen viitekehys muodostuu perhetutkimuksesta sekä diskurssianalyysistä ja sosiaalisesta konstruktionismista. Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat perhe, perhemuodot, yksinhuoltajuus, diskurssit ja asenteet. Tutkimusmenetelmäksi olen valinnut diskurssianalyysin, sillä tutkimuksen tavoitteena on tutkia kielenkäyttöä ja sitä, millaisia merkityksiä kielenkäytöllä saadaan aikaan ja mitä seurauksia sillä on (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 17-18, 41-43; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 20-21.).

5.1. Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Kieli ja kielenkäyttö ovat kaiken sosiaalisen kanssakäymisen ydin ja samalla kielenkäytössä syntyviä käsitteellisiä luokituksia ja merkityksiä voidaan pitää kaiken tajuamisen perustana. Kielenkäyttöä voidaan tarkastella ja analysoida diskurssianalyysin keinoin sekä todellisuuden kuvaajana, että todellisuuden rakentajana. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 9, 17; Burr 2015, 11, 53-54.)

Tutkimuksen teossa diskurssianalyysi on väljä teoreettinen ja metodologinen viitekehys, jonka keinoja yhdistää kiinnostus eri näkökulmista teksteihin sekä puhutussa, että kirjoitetussa muodossa (Metsämuuronen 2006, 106; Hirsijärvi ym. 2009; Ilmonen 2010, 127; Burr 2015, 73-74; Jokinen 2016, 250). Diskurssianalyysin peruskysymyksiä ovat kuka sanoi, mitä sanoi, mitä tarkoitti, miksi sanoi, mihin pyrki ja kehen pyrki vaikuttamaan. Diskurssianalyysi siis tarkastelee ihmisen kielellisesti rakentunutta merkitysmaailmaa suhteessa sosiaaliseen ympäristöön. Diskurssianalyysissä aineistoa jäsennellään kollektiivisiksi merkitysrakenteiksi ja niitä ilmentäviksi puhetavoiksi, eli diskursseiksi. Analyysissä yksilölliset puheet ja niiden merkitykset sulautetaan osaksi yleisimpiä diskursseja, joilla on tapana tuottaa ja luoda sosiaalista todellisuutta jollakin tietyllä sosiaalisella kentällä. (Metsämuuronen 2006, 127; Ilmonen 2010, 127-128.) Kieli saa alkunsa jokapäiväisessä elämässä ja viittaa todellisuuteen, jota hallitsevat yksilön toimiin vaikuttavat pragmaattiset motiivit. (Berger & Luckman 1966, 49; Ilmonen 2010, 127;

Burr 2015 79-81.) Kieltä käyttäessään henkilö tekee tiedostaen tai tiedostamattaan valintoja kielenkäytön mikrotasolla (sanasto, rakenteet) sekä diskursiivisten (diskurssit ja genret) ja sosiaalisten merkitysjärjestelmien (identiteetit, valtakysymykset) tasolla. Kyseiset valinnat vaikuttavat myös kielenkäytön seurauksiin ja valinnat ovat osa kohteena olevan ilmiön, puhujan identiteetin ja muiden kielenkäyttäjien välisten suhteiden rakentumista. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 16-17, 66-67.)

Kielenkäytön ollessa keskeisessä asemassa sosiaalisen todellisuuden ja sosiaalisten käytänteiden muodostumisessa, tarkastellaan diskurssianalyyisisissä kieltä nimenomaan yhteiskunnan ja kulttuurin kuvaajana ja rakentajana (Jokinen ym. 2016, 26-29). Tarkasteltaessa kieltä ja sen käyttöä todellisuuden rakentajana, voidaan puhua myös sosiaalisesta konstruktionismista, johon diskurssianalyttinen tutkimus nojaa voimakkaasti (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 9; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12-13; Burr 2015, 1). Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohta on, että jokapäiväisen elämän todellisuus on ymmärrettävä ihmisten tulkitsemana todellisuutena ja subjektiivisesti merkityksellisenä ja siihen on suhtauduttava kriittisesti itsestään selvänä pitämisen sijasta (Metsämuuronen 2006, 108, Burr 2015, 2-4). Sosiaalista todellisuutta ja sen rakentumista tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon myös merkityssystemien historiallinen sekä kulttuurinen sensitiivisyys. Yksilön tapa jäsentää omaa maailmaansa ja todellisuuttaan on aina yhteydessä tämän historiaan ja ympäristöön, jolloin yksilön sanottamaa todellisuutta tulee tarkastella suhteessa aikaan ja paikkaan. (Burr 2015, 4.) Yksilön subjektiivinen todellisuus voidaan ottaa tutkimuksen kohteeksi sellaisenaan, mutta sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta tulee myös muistaa, että sosiaalinen todellisuus on jatkuvasti muuttuvassa yhteydessä yksilöiden ajatteluun ja toimintaan sekä sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Berger & Luckman 1966, 29–30; Metsämuuronen 2006, 108; Burr 2015, 4.)

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta tietomme ei ole koskaan suora kuvaus todellisuudesta, vaan rakennamme oman käsityksemme todellisuudesta suhteessa ympäröivään kulttuuriin ja yhteisöön (Burr 2015, 9). Edellä kuvattu voidaan nimetä myös ei-heijastavuuden ideaksi, jonka mukaan tutkimuksen kohteeksi nousee ilmiön takana olevien kulttuuristen erityispiirteiden ja syy-seuraus-suhteiden sijasta se, miten kyseisen ilmiön todellisuus rakentuu tarkasteluhetkellä kielenkäytön keinoin suhteessa

vallitsevaan kulttuuriin ja ympäristöön (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 20-21; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13). Tällöin on olemassa useita samanaikaisia rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia merkityssysteemejä ja todellisuuksia (Jokinen, Juhila ja Suoninen 2004, 17-18). Diskurssianalyysissa huomio on nimenomaan diskursseissa, siis merkityksissä, metaforissa, uudelleenmuotoiluissa, kuvailuissa, tarinoissa ja väitteissä jotka yhdessä muodostavat erään kuvauksen ilmiöstä. Tarkasteltava diskurssi kuvaa tiettyä, yksilöllistä tapaa kuvata esimerkiksi ilmiötä, tapahtumaa tai henkilöä. Tarkasteltavaa ilmiötä voi ympäröidä useat eri diskurssit, jotka kaikki rakentavat ilmiön sosiaalista todellisuutta eri tavalla. (Burr 2015, 74-75.)

Ymmärtäessämme kielenkäytön ja diskurssit tiedon ja todellisuuden rakentumisen perustana, on väistämättä selvää, että kielenkäytön tarkastelussa myös eri diskurssien väliset valtasuhteet nousevat mielenkiinnon kohteiksi (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 11-12; Burr 2015, 79). Tiedon ja vallan välinen ensisijainen suhde on selkeä: lisääntyvä tieto, esim. koulutuksen ansiosta, lisää valtaa. Vallan käsite tulee kuitenkin ymmärtää myös diskurssien tarkastelussa. Siinä missä diskurssit ovat erilaisia kuvauksia esimerkiksi ilmiöstä, saattavat toiset diskurssit saada enemmän painoarvoa tukahduttaen muita diskursseja (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 11). Diskurssien väliset valtasuhteet saattavat lopulta vaikuttaa myös konkreettisesti sosiaalisiin käytäntöihin määrittäen mikä on hyväksyttävää ja mikä puolestaan ei. (Burr 2015, 79-81.)

Pro gradu-tutkielmassani diskurssianalyysillä pyritään selvittämään minkälaisia diskursseja yksinhuoltajia ja yksinhuoltajuutta koskevasta lehtikirjoittelusta on havaittavissa ja millaista todellisuutta ne rakentavat kyseistä ilmiöstä. Esiintyvät diskurssit yhdessä median vaikutuksen kanssa vaikuttavat pitkälti yhteiskunnan yleiseen arvoilmaperiin sekä käsityksiin normeista ja hyväksyttävistä tavoista toimia (Payne 2005, 172-175). Diskurssianalyysin teoreettisista lähtökohdista painotan tutkimuksessani sitä, kuinka kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta, eli kuinka lehtikirjoittelun diskurssit merkityksellistävät yksinhuoltajuutta ja yksinhuoltajia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 17-18). Lisäksi tarkastelen kielenkäytön seurauksia tuottavaa luonnetta, sillä sen sijaan että kielellisesti tuotettu lausuma olisi vain jonkin asian tai ilmiön kuvaus, on sillä aina myöskin jokin funktionaalinen merkitys. Onkin siis kiinnitettävä huomiota siihen, mitä kielen käyttäjä kullakin ilmaisullaan tekee ja mitä tulee tuottaneeksi, niin tilannekohtaisesti kuin laajemmin ideologisestikin osana

diskurssien ja vallan yhteen kietoutumista. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 17-18, 41-43; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 20-21.)

5.2. Tutkijan positio

Diskurssianalyyssissä tulee ottaa huomioon myös enonsiaatio, eli kertojan suhde tekstiin. Enonsiaatiota pohdittaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, kuka on äänessä, miten kerronta hierarkisoituu, toisin sanottuna mitä kertoja puoltaa ja mitä vastustaa, kertojan suhde kertomuksen henkilöihin, tekoihin ja tapahtumiin sekä siihen, kenen näkökulmasta kertomus on kuvattu (Metsämuuronen 2006, 107).

Vallitsevan kulttuurimme ilmiötä tarkasteltaessa sanojen ja ilmaisujen konstruktivisuutta voi olla vaikea havaita ja latautuneetkin ilmaisut voidaan havaita neutraaleina, jos ne ovat sitä suhteessa vallitsevaan kulttuuriin. Lisäksi ilmaisuihin saattaa piiloutua oletuksia siitä, mikä on luonnollista tai ”normaalia”, ilman että tutkija tätä havaitsee. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 18-19.) Diskurssianalyyssissä tutkijan tuleekin kiinnittää huomiota sosiaalisesti jaettujen merkityssysteemien muodostumiseen suhteessa ja erotuksena toisiinsa. Tällä tarkoitetaan erimerkiksi sitä, ettei käsite yksinhuoltajakaan ilmesty tyhjästä, vaan saa merkityksensä erotuksena yhdessä toisen aikuisen kanssa huoltovastuun jakavaan henkilöön (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 20-21). Tämän vuoksi tutkijan on kiinnitettävä analyyssissään huomiota myös niin ikään itsestään selvien käsitteiden ja ilmaisujen konstruktiviseen luonteeseen.

Tutkijan on otettava analyysiä tehdessään huomioon myös se, että tarkastellessaan diskursseja ja niiden rakentamaa todellisuutta, on sekä analyysin kohde, että analyysin tuote sosiaalista todellisuutta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 23). Tutkijan tuleekin reflektoinnissa kiinnittää huomiota siihen, missä määrin hän analyysillään tulee uusintaneeksi olemassa olevia käsitteitä, kategorioita ja dikotomioita.

5.3. Aineisto ja sen käsittely

Tutkimuksen aineisto koostuu Helsingin Sanomien yksinhuoltajuutta käsittelevistä tai sivuavista artikkeleista. Helsingin Sanomat on neutraali, valtakunnallinen julkaisu, joka on ilmestynyt vuodesta 1889 ja joka levikiltään on Suomen suurin tilattava sanomalehti (MediaAuditFinland 2017). Helsingin Sanomien arkisto on ollut käytettävissä sähköisesti Turun yliopiston tunnuksilla. Aineiston keruun tavoitteena on ollut löytää mahdollisimman laajasti aihepiiriä käsitteleviä artikkeleita. Helsingin

Sanomien sisältö jakaantuu seuraavasti: uutiset, lifestyle ja muut. Tutkimuksen aineisto on kerätty Uutis-osaston Kotimaa-osiosta.

Tarkasteltavan ajanjakson olen jakanut kahteen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe sijoittuu 1990-luvulle, tarkemmin vuosiin 1993-1994. Suomalainen perhe ja perhepolitiikka on ollut jatkuvassa muutoksessa vuosikymmenten ajan. 1990-luvulle kuitenkin sijoittuu yhteiskunnallisesti merkittävä lama, sekä siitä seuranneet muutokset ja leikkaukset. Perhepolitiikan kentällä se tarkoittaa vuonna 1994 voimaan tullutta perhetukiudistusta. Perhetukiudistus oli merkittävä erityisesti yksinhuoltajien kannalta, sillä uudistuksen myötä perheiden verovähennysoikeudet poistuivat ja ne korvattiin muun muassa lapsilisää korottamalla. Samalla säädettiin yksinhuoltajille oikeus yksinhuoltajakorotukseen. (Kontula 2004, 17-20.) Suuret muutokset synnyttävät aina suurta yhteiskunnallista keskustelua, jonka vuoksi onkin mielenkiintoista tarkastella juuri tämän muutoksen ajalta yksinhuoltajiin liittyvää lehtikirjoittelua. Toiseksi vaiheeksi olen valinnut 2015-2017 mahdollisimman tuoreen käsityksen muodostamiseksi. Mielenkiintoista olisi ollut laajentaa tarkastelu koskemaan koko 2010-lukua, mahdollisten 2008 taloustaantumien vaikutusten havaitsemiseksi, mutta aineiston koon hallittavuuden ja analysoinnin vuoksi päädyin kuitenkin nykyiseen rajaukseen.

Olen rajannut tarkastelun Kotimaan uutisiin, sillä arkistoa selatessa tällä rajauksella eri aikakausien kirjoitusten vertailu tuntui luotettavalta. Muiden kategorioiden alla artikkeleita oli vaihtelevasti. Kotimaan uutisia voidaan pitää myös melko neutraalina aineistona, verraten esimerkiksi mielipidekirjoituksiin. Sekä aikarajauksessa 1.1.1993-31.12.1994 että 1.1.2015-7.11.2017 olen käyttänyt hakusanaa ”yksinhuoltaja”. Vuosien 1993–1994 tarkastelussa hakusana antoi yhteensä 261 hakutulosta, joista 112 oli Kotimaan uutisia ja loput muun muassa kaupunkiutisia (16) ja mielipidekirjoituksia (46). Aineistoa rajattiin siten, että tarkastelun kohteena olevista kotimaan uutisista jätettiin heti tarkastelun ulkopuolelle ne artikkelit, joissa yksinhuoltajuus mainittiin vain esimerkiksi henkilön kuvauksena. (...kolmen lapsen yksinhuoltaja...)

Edellisen rajauksen jälkeen tarkasteluun valikoitui 55 artikkelia, joista analyysiin päätyi lopulta 33 kappaletta. Aineiston rajautuminen vielä tässä vaiheessa johtui siitä,

että useat artikkelista käsitteivät perhetukiudistusta yksinhuoltajan näkökulmasta lähes identtisesti. Tämän vuoksi artikkelien sisällyttäminen aineistoon ei lisännyt tietoa merkittävästi. Myöhemmän ajanjakson tarkastelussa hakusana ”yksinhuoltaja” tuotti puolestaan yli 300 hakutulosta, joista 71 oli kotimaan uutisia. Myös kotimaan uutisissa hakutuloksiin sisältyi artikkeleita, joissa yksinhuoltajuus oli vain tarkentava maininta kirjoituksen kohteesta. Useiden lukukertojen jälkeen analyysiin valikoitui lopulta 16 artikkelia, jotka voitiin tulkita analyysin näkökulmasta riittävästi tietoa tuottavaksi.

Hieman yllättäen suoraan yksinhuoltajuutta käsitteleviä artikkeleita esiintyi hyvin vähän. Varsin monessa artikkelissa yksinhuoltajuutta käsitellään suhteessa muihin perhemuotoihin tai osana laajempaa ilmiötä. Myös artikkelit, joissa yksinhuoltajuutta käsiteltiin niin ikään sivussa, on otettu mukaan tarkasteluun, sillä se kuvastaa omalta osaltaan yksinhuoltajien yhteiskunnallista asemaa sekä sitä, missä asiayhteyksissä yksinhuoltajuus nousee esiin. Ero artikkelien lukumäärässä eri tarkastelujaksoina selittyy myös sillä, että yksinhuoltajuuden osuus lehtikirjoittelussa on luonnollisesti ollut suurempi 1993–1994, jolloin perhepoliittinen uudistus on ollut ajankohtainen.

Aineiston rajauksen myötä aloitin aineiston analyysin jakamalla artikkelit omiin tiedostoihinsa tarkastelujakson mukaan. Jo rajausvaiheessa oli havaittavissa eroja tarkastelujaksojen välillä esiintyvissä laajemmissa teemoissa, joten analyysin aloitus erillisinä vaikutti mielekkäältä. Kahtiajakoa seurasi aineiston useat lukukerrat keskittyen aina kuhunkin ajanjaksoon kerrallaan. Lukemisen myötä aineistosta alkoi muodostua aihepiirikokonaisuuksia, joka oli ensimmäinen aineiston koodauksen vaihe. Aineiston pelkistäminen on tärkeä osa diskurssianalyysiä, ja sen avulla pyritään saamaan ilmiöstä tutkimuskysymysten kannalta mielekästä otetta (Alasuutari 2011, 40-43). Niinpä pyrin hahmottamaan yksittäisistä artikkeleista keskeiset teemat ja yhdistämään eri artikkelien teemat yhtenäisiksi temakokonaisuuksiksi.

	<i>Talous ja etuudet</i>	<i>Huoltoristiriidat</i>	<i>Yksinhuoltajan pärjääminen</i>	<i>Ennakkoletukset ja asenteet</i>	<i>Työn ja perheen yhteensovittaminen</i>
<i>1993-1994</i>	19	7	7		
<i>2015-2017</i>	9			4	5

Taulukko 1. Teemaa käsitelleiden artikkelien lukumäärä eri tarkastelujaksoina.

Kuten taulukosta 1 huomataan, on ainoa molempina ajanjaksoina selkeästi esiintynyt teema ollut taloudellinen puhe yksinhuoltajista ja yksinhuoltajuudesta sekä etuuksien merkitys. Samaten havaitaan sen olevan kunakin tarkastelujaksona merkittävästi suurin teema. Muuten tarkastelujaksojen välillä on havaittavissa selviä eroja suurten teemojen välillä. Vuosina 1993–1994 yhteiskunnalliseen keskusteluun on taloudellisen näkökulman lisäksi noussut se, kuinka vanhempien välit saattavat osoittautua hyvinkin ristiriitaisiksi yksinhuoltotilanteissa ja kuinka näissä tilanteissa saatetaan tarvita jopa yhteiskunnallisia sanktioita. Kolmas suuri teema on 1990-luvulla ollut yksinhuoltajien, ja erityisesti yksinhuoltajaäitien, pärjääminen kasvattajina ja arjessa ilman ulkopuolista apua. Lehtikirjoittelun 2015–2017 vuosien teemoja talouden lisäksi olivat puolestaan yksinhuoltajiin kohdistuvat ennakkoluulot ja subjektiivisesti koetut asenteet sekä työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen yksinhuoltajiin kohdistuvat erityispaineet.

6 TULOKSET

Lehtikirjoittelulla tuotettu mediapuhe on puhetta, joka on tarjolla suurelle yleisölle ja koskettaa sitä kautta jollakin tavalla kaikkia puheen kulttuurisessa kontekstissa eläviä. Mediapuheen tutkiminen ilmentää julkisia diskursseja, siis puhetapoja. (Berg 2008, 121.) Kuten Hakovirta ym. (2016) tutkimuksessaan totesivat, ei Suomessa yksinhuoltajuuteen kohdistu merkittävää stigmaa ja sama on havaittavissa myös tämän tutkimuksen aineistosta. Sen sijaan aineistosta on tunnistettavissa erilaisia teemoja, eli diskursseja, joiden sisällä yksinhuoltajista ja heidän asemastaan puhutaan ja joiden tuloksena yksinhuoltajuutta merkityksellistetään eri tavoin.

6.1. Lehtikirjoittelu vuosina 1993–1994

Vuosien 1993–1994 lehtikirjoittelussa on selvästi havaittavissa yhteys suureen perhepoliittiseen uudistukseen, joka on ollut yhteiskunnallisessa keskustelussakin ajankohtainen aihe vuoden 1994 voimaantulon vuoksi. Tämä näkyy hyvin runsaana taloudellisena kirjoitteluna ja erityisesti perhepoliittiset etuudet ovat olleet runsaasti esillä tarkastelujakson lehtikirjoittelussa.

Perhepoliittisen uudistuksen lisäksi tapaus, jossa presidentti armahti yksinhuoltajan tapaamissopimusrikkomuksista, voidaan selvästi havaita tapahtumana, josta on seurannut paljon keskustelua vanhempien välisistä suhteista sekä huolto- ja tapaamisasioiden järjestymisestä. Kolmantena näkökulmana ilmenee puhe yksinhuoltajien pärjäämisestä ja pärjäämättömyydestä ilman toista vanhempaa erityisesti yksinhuoltajaäitien tapauksissa.

6.1.1. TALOUS JA ETUUDET

Vuosien 1993–1994 Helsingin Sanomien uutisissa yleisin yksinhuoltajiin liittyvä teema oli yksinhuoltajien taloudellista asemaa tai tilannetta koskeva puhetapa. Tämä oli sinänsä myös odotettavissa, sillä yksinhuoltajien taloudellinen asema ja työllisyys on ollut myös yksinhuoltajatutkimuksen keskeisin ja lähes ainoa painopiste. (esim. Forssén & Hakovirta 1998, Hakovirta 2006, Forssén ja Ritakallio 2009). Paitsi suoraan yksinhuoltajista puhuttaessa, yksinhuoltajat nousevat usein esiin myös erityisenä ryhmänä puhuttaessa yleisesti lapsiperheiden asemasta perhepolitiikan kentällä tai taloudellisesta toimeentulosta. Tämä kävi ilmi myös siitä, että haulla ”yksinhuoltaja” tuli useita uutisia, jotka eivät niinkään käsitelleet yksinhuoltajuutta, vaan joissa yksinhuoltajat mainittiin ainoastaan muista lapsiperheistä erillisinä eri asiayhteyksissä.

Merkittävin havainto yksinhuoltajia koskevasta taloudellisesta puheesta onkin se, että talous-diskurssin myötä yksinhuoltajista syntyy kuva yhteiskunnan heikommassa asemassa olevasta ryhmästä. Tämä puolestaan on linjassa yksinhuoltajiin kohdistuneesta tutkimuksesta, jonka mukaan yksinhuoltajat ovat muita kotitaloustyyppensä korkeammassa köyhyysriskissä (Forssén & Ritakallio 2009, 77; Haataja 2009, 112-113). Heikon aseman vaikutelma syntyy siitä, kuinka suurin osa yksinhuoltajautisoinnin taloudellisesta diskurssista koskee yksinhuoltajien suhdetta sosiaaliturvaan ja riippuvuudesta siihen. On toki tutkittu, että Suomessa laaja sosiaaliturva ehkäisee kohtalaisesti yksinhuoltajien köyhyyttä (Forssén & Ritakallio 2009, 78; 92), joten yksinhuoltajien turvautuminen sosiaaliturvaan ei sinällään ole uutta tietoa. Taloudellinen diskurssi yksinhuoltajien ja sosiaaliturvan välisestä suhteesta luo kuitenkin kuvan siitä, että kaikki yksinhuoltajat ovat automaattisesti perheensä rakenteen vuoksi sosiaaliturvasta riippuvaisia ja siitä, että pienetkin muutokset sosiaaliturvassa voivat vaikuttaa suuresti yksinhuoltajaperheiden arkeen. 2000-luvun alkupuolella tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että köyhyys saattaa ilmetä jopa voimakkaampina stressitekijöinä nimenomaan kahden huoltajan perheissä, joten tässäkin olisi mielenkiintoista, millainen kuva rakentuisi, jos tarkastelussa olisi yksinhuoltajien subjektiiviset kokemukset (Forssén 2003; Forssén & Ritakallio 2009, 83-84).

Sosiaaliturvariippuvuuden lisäksi taloudellinen diskurssi alistaa yksinhuoltajat kontrollille. Vaikka yksinhuoltajiin ei vanhempina enää kohdistu samanlaista moraalista kontrollia kuin perheen historian varhaisissa vaiheissa (Hakovirta 2007, 67; Takala 1994 9-10), on taloudellisen diskurssin tuloksena havaittavissa yksinhuoltajiin kohdistuvaa taloudellista kontrollia. Tämä näkyy siinä, kuinka yksinhuoltajille kohdistetuista etuuksista, kuten lapsilisän yksinhuoltajakorotuksesta, puhutaan usein suhteessa johonkin muuttajaan tai toimenpiteeseen.

*”Saadakseen korotetun lapsilisän yksinhuoltajan pitää hakea sitä erikseen
Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistosta.” (HS 30.12.1993)*

*”Lapsen huoltaja saa kunnalta elatustukea, jos erossa asuva entinen mies tai vaimo
ei maksa vahvistettua elatusapua. -- Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen
huoltaja saa tukea, jos lapsen isyyttä tai elatusapua ei ole vahvistettu” (HS
24.11.1994)*

”Yksinhuoltajakorotuksen saavat vain todelliset yksinhuoltajat, eivät avoliitossa asuvat – Jos korotus osoittautuu myöhemmin väärin perustein maksetuksi, peritään se takaisin.” (HS 18.12.1993)

Lehtikirjoittelulla saadaan aikaan myös käsitys siitä, että yksinhuoltaja on riippuvainen paitsi sosiaaliturvasta, niin myös useista siihen vaikuttavista tekijöistä joihin yksinhuoltajan ei ole välttämättä mahdollista edes itse vaikuttaa. Kuten viimeisestä aineisto-otteestakin voidaan tulkita, kohdistetaan yksinhuoltajien toimiin myös kontrollia mahdollisten väärinkäytösten osalta. Yksinhuoltajien etuuksien väärinmaksuun liittyvä kirjoittelu oli mielenkiintoista myös siinä mielessä, ettei tällaista ilmennyt muihin perhe-etuuksiin liittyvässä kirjoittelussa.

Toinen merkittävä havainto taloudellisesta diskurssista on sen erotteleva ja eriarvoisuutta luova tapa kuvata yhden huoltajan perheitä. Taloudellisen diskurssin seurauksena yksinhuoltajista ja heidän perheistään muodostuu monella tapaa toiseuden kuva. Ensinnäkin yhden huoltajan perheet nähdään monessa tilanteessa muista lapsiperheistä erillisinä ja yksinhuoltajien asemaa kuvataan suhteessa muihin, kuten seuraavasta otteesta vuoden 1993 uutisesta nähdään.

”Ennen lamaakaan yksinhuoltajaperheiden elintaso ei ollut muihin lapsiperheisiin verrattuna kehuttava.” (HS 6.10.1993)

Kuten otteestakin huomataan, muodostetaan lehtikirjoittelulla kuva homogeenisestä joukosta yksinhuoltajia. Yksinhuoltajuudesta luodaan ikään kuin ulkoa päin annettu ja automaattisesti perheen aseman määrittävä tila, joka koskee kaikkia yhden huoltajan perheitä. Tämä on havaittavissa lähes kaikessa yksinhuoltajien taloutta koskevassa kirjoittelussa. Eräänlaisena poikkeuksena tähän voidaan kuitenkin nähdä keskustelu siitä, kuka on todellinen yksinhuoltaja. Siinä missä kaikkien yksinhuoltajaperheiden tilanne nähdään muista lapsiperheistä poikkeavana ja pääsääntöisesti heikompana, on etuuksia koskevassa keskustelussa havaittavissa luokittelua yksinhuoltajien välillä.

*”Yksinhuoltajakorotuksen saavat vain todelliset yksinhuoltajat—”
(HS 18.12.1993)*

*”Keskimääräiselle yksinhuoltajalle elatusapu merkitsee noin kymmenettä osaa
kaikista käytettävissä olevista tuloista—” (HS 10.5.1994)*

Ilmaisut kuten ”tosi yksinhuoltaja” ja ”keskimääräinen yksinhuoltaja” synnyttävät kuvan siitä, että jo valmiiksi heikoimmassa asemassa olevat yksinhuoltajat voidaan asettaa vielä keskenään jonkinlaiseen järjestykseen. Samalla jaottelusta voidaan havaita, etteivät yksinhuoltajien oikeudetkaan ole itsestäänselvyyksiä. Edellisten lisäksi taloudellisen diskurssin avulla kuvataan myös yhden huoltajan lapset kahden huoltajan lapsista erilliseksi joukoksi. Tämä syventää entisestään käsitystä yhdenhuoltajien perheiden eriytyneisyydestä muihin lapsiperheisiin verrattuna.

Taloudellisessa diskurssissa korostuvat myös retoriikan keinot luoda käsitystä jonkin todellisuudesta. Vaikka suurin osa vuoden 1993-1994 taloudellisesta kirjoittelusta on neutraalia ja informatiivista johtuen suuresta meneillään olleesta perhepoliittisesta uudistuksesta, on useissa kirjoituksissa käytetty retorisesti voimakkaita ilmaisuja yksinhuoltajien erityisyyden kuvaamisessa. Perhepolitiikan uudistuksen kuvattiin muun muassa ”kohtelevan katalimmin” yksinhuoltajaperheitä ja ”vaikeuttavan merkittävästi” yksinhuoltajaperheiden toimeentuloa. Lisäksi yksinhuoltajien kuvattiin muun muassa olevan monella tapaa ”erityisasemassa” ja ”samaa aikaan uudistuksen ”voittajia” sekä ”häviäjiä”, riippuen lasten lukumäärästä. Viimeinen ote vuosien 1993-1994 lehtikirjoittelusta on hyvä esimerkki sitä, millaisen kuvan taloudellinen diskurssi luo yksinhuoltajista ja heidän todellisuudestaan. Otteesta on havaittavissa yksinhuoltajien erityisyys muista lapsiperheistä, riippuvaisuus sosiaaliturvasta sekä retoriset keinot todellisuuden rakentamisen keinona.

”Ennen lamaakaan yksinhuoltajaperheiden elintaso ei ollut muihin lapsiperheisiin verrattuna kehuttava. Kaikki laman aikana höylätyt sosiaaliturvan siivut ovat vieneet jotakin yksinhuoltajilta, jotka olivat tuen varassa muita lapsiperheitä enemmän” (HS 24.3.1993)

6.1.2. YKSINHUOLTAJAN PÄRJÄÄMINEN

Vaikka yksinhuoltajia käsittelevä mediapuhe on selkeästi taloudellisesti painottunutta, on aineistosta havaittavissa myös yhden vanhemman perheiden pärjäämiseen ja selviytymiseen liittyvä teema, jotka jatkossa nimitän pärjäämisen diskurssiksi. Kuten muun muassa Parsons (1956) on funktionaalisessa ydinperheteoriassaan todennut, on ydinperhe-eetoksen mukainen perheen sisäinen roolijako edellyttänyt perheeseen kahta aikuista. Funktionaalisen teorian mukaan vanhempien välinen työnjako jakaantuu siten, että äiti huolehtii perheen sisäistä hoivasta ja huolenpidosta ja isä

puolestaan perheen ulkopuolella tapahtuvasta perheen toimeentulon turvaamisesta. Näiden lisäksi perheen keskeinen tehtävä on myös lasten sosiaalistaminen osaksi yhteiskuntaa, ja tässä jälleen korostuu perheen sukupuolittuneisuus, sillä sukupuolikin voidaan ymmärtää sosialisaaion tulokseksi (Parsons & Bales 1956, 45-47; Giddens 2006, 166-170). Kaikkiaan voidaan todeta, että perheen ja yhteiskunnan muuttuessa myös odotukset perheitä kohtaan ovat lisääntyneet (Broberg & Tähtinen 2009, 154),

Myös vuosien 1993-1994 lehtikirjoittelusta on havaittavissa viitteitä siitä, kuinka toimivan perheen ja lasten tasapainoisen kasvun edellytys on kaksi heterosuhteessa elävää aikuista. Aineistosta nousee esiin ulkopuolisen miehenmallin tarve perheissä, joissa perheen ainoa vanhempi on nainen. Pärjäämisen diskurssilla luodaan kuvaa siitä, ettei yksinhuoltajaäidin pojilla ole riittävästi mieskontakteja, sillä perheen ulkopuolisissa elämänpiireissä kontaktit ovat myös usein naispuolisten henkilöiden, kuten päiväkodin työntekijöiden ja kouluhenkilökunnan kanssa. Kuvaus äideistä riittämättöminä kasvattajina käy ilmi seuraavasta otteesta aineistosta:

”Pääkaupunkiseudulla on paljon yksinäisiä pikkupoika, joilla ei ole mitään tekemistä. Päiväkodin tädit, koulun tädit ja yksinhuoltajaäidit eivät osaa sitä, mitä kaikkia pienet pojat haluavat tehdä – pelata palloa. ... Vaikka äiti olisi hirveän hyvä äiti ja hyvä eettinen malli, äiti ei voi olla miehen malli. Äiti voi olla hyvä keskustelukumppani ja tukea poikaa, mutta äiti on nainen”

(HS 22.10.1993)

Yllä esitetty ote on lainaus Pienperheyhdistyksen työntekijän haastattelusta, jonka tarkoituksena on esitellä yksinhuoltajaäitien pojille suunnattua poikakerho- ja kaveritoimintaa. Kuvattaessa äiti näin suorasti poikalapselle riittämättömäksi tullaan samaan aikaan luoneeksi useita yleistyksiä. Samalla kun yleistetään kaikki äidit homogeeniseksi joukoksi naisia, jotka eivät kykene täysin vastaamaan poikalasten tarpeisiin, yleistetään myös pojat yhdenvertaiseksi joukoksi, jotka kaikki haluavat pelata palloa ja tehdä poikien juttuja. Myös päiväkodin kontekstissa miesten merkitystä on korostettu tästä samaisesta näkökulmasta. Miesten työskentelyä päiväkodissa käsitelleessä artikkelissa todettiin seuraavaa:

”Miehiä on toivottu päiväkoteihin antamaan lapsille miehen mallia. Etenkin yksinhuoltajaäitien pojille on odotettu sukupuoli-identiteetin vahvistajia. Poikalapsille on lisäksi haluttu räyhäkaveria, jotta poikien viihtyvyys päiväkodissa paranisi. Marja Laosmaa korostaa, että miehiä kaivataan päiväkoteihin kasvatuksellisista syistä: ettei lasten tarvitse viettää suurinta osaa päivästään vain naisseurassa.” (HS 2.2.1994)

Puhuttaessa miestyöntekijöiden tarpeesta erityisesti poikalasten vuoksi, tullaan luoneeksi kuvaa siitä, kuinka poikalasten kehitys ei toteudu toivotusti pelkässä naisseurassa. Näin luodaan käsitys siitä, ettei yksinhuoltajaäiti kykene kasvattamaan lastaan täysiveroisesti, jos kyseessä on poikalapsi. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, ettei yksinhuoltajuuden voida todeta olevan puute tai riskitekijä lapsen kehitykselle (Broberg & Tähtinen 2009, 160-161).

Kyseinen kuvaus yksinhuoltajaäidin riittämättömyydestä poikalapsen kasvattajana ilmentää myös yksinhuoltajuuden sukupuolittuneisuutta, sillä yksinhuoltajaisista tyttärien kasvattajana ei ole löydettävissä lainkaan uutisia. Diskurssianalyysin näkökulmasta onkin merkittävää, että edellä kuvattu puhe on noussut Helsingin Sanomien uutisoinnin kohteeksi. Uutisointi on yksipuolista ja sen muodostama käsitys yksinhuoltajaäideistä rakentuu ulkopuolisen arvion varaan. Sosiaalisen konstruktionismin tuloksena edellä kuvattu kirjoittelu kuitenkin on omiaan luomaan kuvaa ja käsityksiä yksinhuoltajuudesta erityisesti heille, joilla omakohtaista kokemusta ei ole. Paitsi poikalapsen kasvattajana, yksihuoltajuus voidaan ensikodin toiminnanjohtajan mukaan nähdä riskinä myös yksin lastaan odottavien osalta. Erityisen riskialttiina nähdään nuoret, lasta yksinodottavat vanhemmat.

Vastakohtana edelliselle riittämättömyys- ja riskipuheelle aineistosta nousee myös yksinhuoltajien omia kokemuksia eletystä arjesta. Vaikka yksinhuoltajien kokemukset tulevat pääsääntöisesti esiin osana taloudellista puhetta, on niistä havaittavissa viitteitä myös muille elämän alueille. Erään äidin tilannetta kuvataan aineistossa seuraavasti:

”Nuorena äidiksi ryhtynyt, Ensi Kodissa ensimmäisen lapsensa kanssa elämää aloitellut Marja ei pidä äitiyttä ja yksinhuoltajuutta sinänsä raskaina taakkoina, ja tulevaisuuden näkymät ovat valoisat: kun lapset ovat aikuisia, itsekin on vielä nuori. ... Hän on tarmokkaasti sitä mieltä, että kun lapset kerran on tehnyt, heistä on huolehdittava hyvin, sekä hiljaisesta, vetäytyvästä työstä että pojasta. Helppoa ei ole ”viedä kahta muksua eteenpäin”, vaikkei vuokra kaupungin asunnosta ole korkea. Työttömyyskorvaus ja elatusmaksut ovat pitäneet perheen taloutta pystyssä.”
(HS 7.5.1993)

Kyseisen äidin kuvaus omasta yksinhuoltajuudestaan ilmentää paitsi taloudellista haastetta, mutta myös sitä, että sekä tyttö- että poikalapsen kasvatuksesta on mahdollista selvittää perheen ainoana vanhempana. Äidin kertomus omasta kokemuksestaan on yhtenevä Broberg & Tähtisen (2009) tutkimustulosten kanssa, jotka osoittavat yksinhuoltajavanhempien suhtautuvan pääsääntöisesti myönteisesti omaan vanhemmuuteen. Sen sijaan taloudellisessa tilanteessa on koettu puutteita (Broberg & Tähtinen 2009, 164). On myös huomattava, että toisin kuin ensikodin toiminnanjohtaja, katkelman äiti näkee nuoren vanhemmuutensa voimavarana. Yksinhuoltajan pärjäämistä kaikesta huolimatta kuvaa myös ote artikkelista, joka käsittelee ”tosi yksinhuoltajaksi” kuvatun yksinhuoltajaäidin historiaa ja ajatuksia:

”Hän itse on voimakas. ”Vaikeita aikoja minullakin on ollut, en minä sitä kiellä.” Yksinhuoltajat ovat kovilla, koska usein ei ole ketään jakamassa vastuuta lapsista. Kaikilla ei ole apuna omia vanhempia eikä juuri muitakaan: kun työ vie päivät ja illat enimmäkseen kuluvat lasten kanssa, ihmissuhteiden vaalimiseen jää vähän aikaa.” (HS 24.3.1993)

Pärjäämisen diskurssin muodostama kuva yksinhuoltajista ja yksinhuoltajuudesta on siis voimakkaasti yhteydessä siihen, kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Yksinhuoltajien omat kokemukset puhuvat sen puolesta, että vaikka arjen pyörittäminen ainoana aikuisena ei ole helppoa, on se täysin mahdollista. Ulkopuolelta määriteltynä yksinhuoltaja puolestaan nähdään riittämättömänä.

6.1.3. HUOLTORISTIRIIDAT

Mielenkiintoisena teemana nousi esiin myös yksinhuoltajien ristiriitainen asema huolto- ja tapaamisasioissa. Kyseisen teeman esiintymisen taustalla lienee vaikuttaneen tapauksesta, jossa tasavallan presidentti oli armahtanut äidin

tapaamissopimusrikkomuksesta määrättyistä uhkasakoista, seurannut laajempi uutisointi kyseisestä aiheesta. Vaikka kyseinen aihe oli voimakkaasti edustettuna ristiriitadiskurssissa, nousi esiin myös muita näkökulmia huolto- ja tapaamisasioihin sekä niiden seuraksiin.

Parisuhteen purkautuessa vanhemmat joutuvat ratkaisemaan lapsen huoltomuodon, asuinpaikan sekä tapaamisjärjestelyt, joista sopiminen saattaa aiheuttaa pahimmillaan jopa vuosia kestäviä huolto- ja tapaamisriitoja (Santala 2009, 8-9; 144; 149-150). Tämän vuoksi ei olekaan yllättävää, että tapaamissopimusrikkomuksen olivat selvästi edustetuin ristiriitadiskurssin aihe. Tapaamissopimusrikkomusten yhteydessä yksinhuoltajavanhemmat, tässä yhteydessä nimenomaan yksinhuoltajaäidit, kuvattiin kovin sanakääntein lähes rikollisiksi puhuttaessa uhkasakoista, rangaistuksista armahduksista.

”Äitiä uhkaa vankeus tapaamissakkoveloista” (HS 11.1.1993)

*”Presidentti on armahtanut helsinkiläisen perimistehtävien hoitajan 6000 markan uhkasakoista, jotka hänelle tuomittiin 1989 Helsingin hovioikeudesta lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpanoasiassa eli lapsen ja isän tapaamisen estämisestä”
(HS 20.3.1993.)*

*”Lapsen tapaamisoikeuspäätöstä vastaan niskuroiville anotaan joukkoarmahdusta”
(24.3.1993)*

Paitsi luomaan yksinhuoltajista rikolliseen verrattavan kuvan, ristiriitadiskurssi alistaa yksinhuoltajat, tässä erityisesti yksinhuoltajaäidit, jälleen kontrollille. Ristiriitadiskurssilla luodaan kuva siitä, että yksinhuoltajan on noudatettava tiettyä sopimusta kahden huoltajan perheiden vanhemmista poiketen rangaistuksenkin uhalla. Tapaamissopimuksen vastaisesti toimimisesta luodaan myös yksipuolisesti kuva siitä, että yksinhuoltajat toimivat mielivaltaisesti sopimuksista huolimatta, ja tätä estämään tulee olla säädetty erillinen sanktiojärjestelmä.

Ristiriitadiskurssin sävy muuttuu, kun kiinnitetään huomiota puhujaan. Kirjoitettaessa asiasta yleisluonteisesti ja yksipuolisesti kuten yllä, tullaan luoneeksi hyvin negatiivinen kuva yksinhuoltajien todellisuudesta. Sen sijaan annettaessa ääni yksinhuoltajille itselleen, asia saakin moninaisempia sävyjä.

”—pelkäsi tyttärensä turvallisuuden puolesta. Lapsella oli isän luota lomalta palatessaan ruhjevammoja ja äiti epäili myös inestii.” (HS 7.5.1993)

”He [yksinhuoltajien ja yhteishuoltajien liitto] halusivat pois uhkasakot, joilla pakotetaan lapsen kanssa asuva vanhempi tapaamaan pois muuttanutta vanhempaa.” (HS 1.9.1994)

”Yksinhuoltajat pitävät uhkasakkoa keinona, jolla mies kontrolloi entisen vaimonsa elämää. – Yksinhuoltajien mielestä on vaikea pakottaa tapaamiseen lasta, joka ei halua tavata isäänsä” (HS 1.9.2016)

Pelkästään lehtikirjoittelua tutkimalla aiheesta saadaan varsin yksipuolinen kuva huolto- ja tapaamisasioista vain vanhempien välisenä riita-asiana. Sen sijaan lapsen huoltoa ja tapaamisia tutkittaessa on havaittu, että myös äidit ovat kokeneet suhtautumisen huollon järjestämiseen liian äitinormatiivisena. Tutkimuksen mukaan myös äidit lähivanhempina ovat toivoneet, että isät huomioitaisiin paremmin tasavertaisina vanhempina huollosta ja tapaamisista sovittaessa. (Santala 2009, 144.) Tämän kaltainen todellisuus jää kuitenkin täysin lehtikirjoittelun synnyttämän todellisuuskäsityksen ulkopuolelle.

Ristiriitadiskurssi luo mielikuvan siitä, että yksinhuoltajan toimintaa ohjaa ulkopuolinen, sanktioin tehostettu kontrolli, joka ei jätä yksinhuoltajalle harkinnanvaraa ja mahdollisuutta tehdä päätöksiä sen mukaisesti, minkä arvioi olevan lapsen edun kannalta paras ratkaisu, kuten seuraavasta otteesta voidaan suoraan tulkita:

*”-- Hän epäilee ja pelkää yhä, mutta pelkää myös uusia sakoja.”
(HS 7.5.1993)*

Merja Kinnunen (2001) toteaaakin, että yhteiskuntaa ja ihmistenvälisiä suhteita jäsentävissä luokituksissa ei ole mitään luonnollista, vaan ne ovat sosiaalisissa valtasuhteissa tuotettuja kamppailun kenttiä. Luokitukset eivät vain kerro yhteiskunnan ja kulttuurin vallitsevasta rakenteesta, vaan samaan aikaan ihmisryhmien erilaiset erottelut tuottavat aina tietynlaisia tulkintoja ihmisten paikoista yhteiskunnassa ja siitä, mitä eroja ja jakoja pidetään merkityksellisinä.

6.2. Lehtikirjoittelu vuosina 2015–2017

Vaikka myöhempanä tarkastelujaksona ei meneillään ollut yhtä voimakasta yhteiskunnallista tai perhepoliittista muutosta kuin vuosina 1993-1994, on taloudellinen puhe silti hallitseva teema tarkasteltaessa yksinhuoltajia koskevaa lehtikirjoittelua vuosina 2015-2017. Aiemmasta tarkastelujaksosta poiketen taloudellinen puhe ei niinkään ollut lähtöisin perhe-etuuksista, vaan lapsiperheiden lisääntyneestä köyhyydestä ja huono-osaisuudesta.

Toinen merkittävä teema yksinhuoltajuutta koskevassa lehtikirjoittelussa on työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen ja sen erityiset haasteet yhden huoltajan perheissä. Kolmantena teemana esiin nousi puhe siitä, millaisia asenteita yksinhuoltajat ovat yhteiskunnassa kohdanneet ja mistä ne mahdollisesti ovat johtuneet.

6.2.1. TALOUS JA ETUUDET

Merkityksellistettäessä yksinhuoltajuutta ja yksinhuoltajia taloudellisen puheen kautta, saa yksinhuoltajuus hyvin kurjia sävyjä. Vaikka erityisesti vuoden 2016 lehtikirjoittelussa keskeinen lähtökohta on ollut lapsiperheiden köyhyys yleisesti, nousi kirjoituksista useasti esiin se, kuinka yksinhuoltajaperheet ovat erityisen vaikeassa taloudellisessa asemassa. Yksinhuoltajaperheet kuvataan taloudellisen diskurssin tuloksena usein homogeenisena ryhmänä kaikkein köyhimmäksi perhemuodoksi huolimatta siitä, että yksinhuoltajaperheiden köyhyys on joidenkin tarkasteltavien kirjoitustenkin mukaan hieman vähentynyt. Myös useat yksinhuoltajien köyhyyttä selvittäneet tutkimuksen osoittavat, että yksinhuoltajaperheet ovat taloudellisesti heikoimmassa asemassa olevia kotitalouksia (esim. Forssén & Ritakallio 2009, Pylkkänen 2009 94-96; Aira ym. 2015, 21; Ahola 2016, 288).

Taloudellisesta näkökulmasta kirjoitettaessa köyhien perheiden lapset kuvataan riskiryhmään muun muassa terveyden, oppimisen ja sosiaalisten suhteiden osalta. Taloudellisella diskurssilla luotu käsitys yhden huoltajan perheistä kaikkein köyhimpänä lapsiperheinä ja samalla köyhyyden seurauksista perheissä ja sukupolvien välillä, tullaan luoneeksi myös mielikuva siitä, kuinka yksinhuoltajien lapsilla on olemassa erilaisia riskejä edellä mainittuihin asioihin liittyen. Toimeentulovaikeuksien kuvataan myös vaikuttavan suoraan lapsiperheiden hyvinvointiin esimerkiksi

vanhemmuuteen ja lapsiin liittyvinä huolina. Huoli liittyy erityisesti jaksamiseen ja omaan riittämättömyytenä vanhempana.

”Köyhien perheiden lapset ovat vähemmän koulutettuja ja heillä on suurempi riski tulla koulukiusatuksi ja masentua. Lapset kantavat myös huolta perheen rahojen riittämättömyydestä ja lakkaavat pyytämästä mitään vanhemmiltaan. Ja kun ei pyydä mitään, lasten maailmassa jää helposti ulkopuoliseksi.”

(HS 8.7.2016)

Myös tutkimustulokset osoittavat lapsiperheiden köyhyyden heijastuvan lasten hyvinvointiin suoraan taloudellisen niukkuuden lisäksi myös välillisesti. Tutkimuksissa on havaittu myös muun muassa sosiaalisten suhteiden kapeutta pienituloisten perheiden lapsilla. Koska köyhyyden on tutkittu kohdistuvan voimakkaimmin yksinhuoltajaperheisiin, voidaan välillisten vaikutusten tulkita olevan voimakkaammat yhden huoltajan perheissä kasvaneilla lapsilla. (Forssén & Ritakallio 2009, 79-80; Aira ym. 2015, 29.) Tämä ei kuitenkaan suoraan vastaa koettua todellisuutta, kuten yksinhuoltajaperheessä kasvanut haastateltava toteaa:

”— on itse kasvanut hoitoalalla olevan yksinhuoltajaäidin kolmilapsisessa perheessä, mutta ei koe, että häneltä olisi puuttunut mitään.”

(HS 16.12.2016)

Myös eräässä kirjoituksessa haastateltu köyhyystutkija tunnistaa saman paradoksin siitä, kuinka taloudellisen diskurssin luomat mielikuvat eivät välttämättä kuvaa koettua todellisuutta:

”—Moni pienituloinen voi kokea elämänsä hyväksi ja mielekkääksi, ei se aina ole kiinni vain käytettävissä olevista varoista.” (HS 8.7.2016)

Lisäksi kannustinloukut, joissa etuuksien menettäminen tulojen kasvaessa saattaa tuottaa epäedullisen lopputuloksen, kuvataan yhdeksi yksinhuoltajien taloudelliseksi haasteeksi. Kannustinloukkukirjoittelussa yksinhuoltajat kuvataan etuuksien nostajina, joiden kokonaistulotasoon ansiotulojen nousu saattaa vaikuttaa heikoimmin. Puhuttaessa yksinhuoltajista kannustinloukussa lehtikirjoitukset tulee uusintaneeksi 1990-luvulla ilmennyt käsitys perhe-etuuksien äitejä passivoivasta vaikutuksesta, joka jo silloin osoitettiin virheelliseksi (Forssén & Hakovirta 1998, 21-27). Tarkastelujakson kannustinloukkukeskustelu ottaa kantaa ainoastaan teoreettisesti työn kannattamattomuudesta yksinhuoltajien kohdalla sen sijaan, että yksinhuoltajien

työllistymisestä ja työnarvostuksesta puhuttaisiin myös tilastojen valossa. Tämä puolestaan kuvastaa yksinhuoltajien todellisuutta valitettavan yksipuolisesti sallien ennakkoluulojen ja virheellisten käsitysten syntymisen. Yksinhuoltajien kannustinloukku myös kuvataan asiana, johon tulee pyrkiä vaikuttamaan yhteiskunnallisesti.

”—selvityksen mukaan yksinhuoltajan ei kannata ottaa vastaan alle 2500 euron bruttopalkalla työtä, koska hänen käteen jäävät tulot kasvaisivat töihin menon vuoksi vain vähän.” (HS 23.1.2016)

”Kannustinloukku sen sijaan pienenesi yksinhuoltajilla mikä on ollutkin (päivähoitomaksujen korotus-) esityksen keskeinen tavoite” (HS 23.1.2016)

Taloudellinen diskurssi luo kaikkiaan kuvan yksinhuoltajista yhteiskuntamme marginaalissa. Taloudellisella puheella korostetaan yhden huoltajan perheiden heikompa asemaa muihin perheisiin nähden sekä myös sen seurauksia lasten näkökulmasta. Yksinhuoltajuus luodaan haavoittuvaksi ja monista yhteiskunnallisista tekijöistä riippuvaiseksi ja samalla se typistetään vain taloudelliseksi ominaisuudeksi. Taloudellinen diskurssi jättää lähes poikkeuksetta huomioimatta yksinhuoltajien subjektiiviset ja toteutuneet todellisuudet, jotka saattavat olla paljon moninaisempia kuin kirjoittelun valossa ilmenee.

6.2.2. TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN

Taloudellisen diskurssin lisäksi toinen hallitseva tema yksinhuoltajia ja yksinhuoltajuutta käsittelevässä lehtikirjoittelussa on työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen sekä siihen liittyvät haasteet. Tämän teeman kirjoituksissa yleinen lähtökohta on se, että erityisesti pikkulapsiperheiden arjen ja vanhempien työelämän yhteensovittaminen nähdään haastavana. Muista lapsiperheistä erilliseksi diskurssi nostaa yhden vanhemman perheet, joiden kohdalla arjen järjestäminen osoittautuu erityisen haastavana.

”Pienten lasten vanhemmilla pitäisi olla nykyistä paremmat mahdollisuudet valita päivätyö, lyhentää työpäivää tai hoitaa lasta kotona. Varsinkin yksinhuoltajat tarvitsisivat näitä joustoja.” (HS 21.4.2015)

”Epätyypilliset työajat kuormittavat eniten yhden vanhemman perheitä. Tutkimuksessa yksinhuoltajaäiti kertoi joutuvansa ottamaan seitsenvuotiaan lapsensa mukaan työpaikalle kerran viikossa.” (HS 13.2.2015)

Myös yksinhuoltajien omakohtaisesti kokemukset kuvataan olevan samassa linjassa yleisen keskustelun kanssa:

”-- mukaan hänelle oli mahdotonta yhdistää pienen lapsen yksinhuoltajan arki ja vaativa työ eduskunnassa.” (HS 7.2.2015)

Yhteiskunnallisella keskustelulla työn ja perhe-elämän haasteellisuudesta erityisesti yksinhuoltajien kohdalla luodaan käsitys, jonka mukaan yksinhuoltajan on erittäin haastavaa vastata arjen vaatimista perustoiminnoista ilman toista aikuista. Yksipuolisilla kokemuskuvauksilla jätetään keskustelun ulkopuolelle ne yksinhuoltajaperheet jotka ovat arjenjärjestelyissä joko omien verkostojensa tai yhteiskunnan avunturvin itsenäisiä. Yhteensovittamisen haastediskurssi puolestaan mukailee ydinperheen ideologia ja familistista perhekäsitystä, jossa perheen sisäiset työnjaot jakautuvat kahdelle aikuiselle kodin ylläpitäjän ja hoivaajan sekä vastaavasti ansaitsijan ja elättäjän rooleina. (Parsons 1956, 16-17; 45-47; Salin, Hakovirta & Ylikännö 2016, 200.) Ongelmakeskeinen keskustelu on näin omiaan ylläpitämään ydinperhettä normaaliperheen lähtökohtana.

Yleinen keskustelu heijastuu myös yksilön kokemukseen vaikuttaen aina arjen tasolla saakka. Käytässä julkisesti keskustelua yksinhuoltajien haastavasta asemasta työssäkäyvinä ja samalla läsnä olevina vanhempina luodaan vanhemmuudelle samalla epärealistisia odotuksia.

”Koska ydinperhe tuntuu yhä nykyäänkin olevan se autuaaksi tekevä asia, niin kyllä yksinhuoltaja kokee painetta pärjätä vanhempana. Ei riitä että on hyvä. Pitää olla parempi kuin kaksi vanhempaa yhdessä. Vai riittääkö sekään?” (HS 3.11.2016)

Lehtikirjoittelusta erityisesti perhevapaaudistukseen liittyen on havaittavissa kuitenkin halu tasa-arvoistaa yksinhuoltajien asemaa suhteessa kahden vanhemman perheiden huoltajiin. Perhevapaiden jakoperusteiden uudistamisesta on käyty laajemminkin vilkasta keskustelua (esim. Lainiala 2010, 47-53; Ylikännö, Hakovirta & Salin 2016, 228-232). Tässä yhteydessä yhteensovittamisen helpottaminen

yhteiskunnan tehtävänä, sillä yksinhuoltajien tilanteen nähdään olevan parannettavissa muun muassa perhevapaiden jakamista tasa-arvoistamalla.

”Ehdotuksen taustalla on pyrkimys suurempaan joustavuuteen ja halu ottaa huomioon suomalaisten perheiden lisääntynyt monimuotoisuus – yksinhuoltaja saisi saman verran perhe-etuuksia kuin kahden huoltajan perheet nyt.” (HS 21.4.2016)

Erityisen tärkeää on, että edellä kuvatun uudistuksen lähtökohtana on ollut pyrkimys perheiden tasa-arvon edistämiseen sekä yksinhuoltajien aseman parantamiseen. Keskustelusta voidaan tulkita, että perheiden määrittelyä ja perhemuotoihin suhtautumista voidaan pitää melko epätasa-arvoisena vielä nykypäivänäkin.

”Emme yrittäisi enää lainsäädännössä määritellä, mikä on oikea perhe ja kuka on oikea huoltaja, vaan perhe voisi itse päättää, kuka etuuksia käyttää”
(HS 21.4.2016)

6.2.3. ENNAKKO-OLETUKSET JA ASEENTEET

Kolmantena merkittävänä teemana yksinhuoltajakirjoittelussa oli yksinhuoltajiin kohdistuneen ennakko-oletukset ja yksinhuoltajien kokemat asenteet. Teeman nouseminen yleiseen keskusteluun on ollut seurausta Kelan teoksessa Laulu 573 655 perheestä-teoksessa julkaistusta tutkimuksesta, jonka mukaan lähes 40 prosenttia suomalaisista on yhä vuonna 2012 ollut sitä mieltä, ettei yksi vanhempi kykene kasvattamaan lasta yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä (Haataja, Hakovirta & Salin 2016, 277–278). Tutkimuksen seurauksena Helsingin Sanomissa julkaistiin kirjoituksia aiheesta, sekä kysely jolla pyrittiin selvittämään subjektiivisia kokemuksia yksinhuoltajuudesta. Suhtautumisen kuvataan muuttuneen parempaan suuntaan vuosikymmenten saatossa, mutta edelleen yksinhuoltajien kuvataan kohtaavan negatiivisia asenteita.

”Monet suomalaiset suhtautuvat epäillen paitsi nais- ja miesparien, myös yksinhuoltajien vanhemmuuteen.” (HS 28.10.2016)

””Tuollaisten lapsista ei tule yleensä mitään” – yksinhuoltajat kertoivat kohtaamistaan asenteista HS:n kyselyssä. Noin 40 prosenttia HS:n kyselyyn vastaajista oli kokenut kielteisiä asenteita. Yhden aikuisen harteille kasautuva vastuu kuormittaa yksinhuoltajia – toisaalta vapaus hoitaa asioita ilman ristiriitoja antaa myös voimaa.” (HS 3.11.2016)

Edellä kuvattu ote tiivistää asennediskurssin keskeistä sisältöä hyvin pitkälti. Vaikka asenteiden kuvataan muuttuneen sallivimmiksi, ei kielteinen suhtautuminen siltikään ole tavatonta. Oteessa kuvataan sekä oletetun todellisuuden ja koetun todellisuuden sekä subjektiivistenkin kokemusten välistä ristiriitaa.

Asennediskurssi pyrkii kuvaamaan yksinhuoltajuutta yhdenvertaisena perhemuotona ja normalisoimaan yksinhuoltajaperhettä, mutta samalla kuitenkin uusintaa yksinhuoltajaperheiden erityistä asemaa

”Vaikka jo joka viidennessä lapsiperheessä on vain yksi vanhempi, yksinhuoltajaperheisiin – kuten myös muihin miehen ja naisen muodostamasta ydinperheestä poikkeaviin perhemuotoihin – kohdistuu edelleen ennakkoluuloja”

(HS 3.11.2016)

Otteen alussa pyritään kuvamaan yhden huoltajan perhettä jo varsin yleiseksi perhemuodoksi, vaikka otteen lopussa kuitenkin todetaan sen poikkeavan miehen ja naisen muodostamasta ydinperheestä. Tällä tavalla puhuttaessa ylläpidetään ydinperheen normatiivista asemaa ja alistetaan muut perhemuodot suhteessa siihen poikkeaviksi. Myös lähtökohta subjektiivisten kokemusten kartoittamiselle näyttäytyy ongelmalähtöisenä, sillä lukijoita on pyydetty jakamaan nimenomaisesti kokemiaan ”kielteisiä asenteita ja vanhemmuuden paineita” (HS 3.11.2016). Kyselyn tuloksena voitiin todeta, että 41 prosenttia vastaajista oli kohdannut kielteisiä asenteita yksinhuoltajuudesta johtuen.

”Vanhemmat olivat kuulleet kielteisiä kommentteja yksinhuoltajuudesta muun muassa tuttavilta, ydinperheiden vanhemmilta, työpaikalta, lasten isovanhemmilta, ex-puolisoilta, koulusta, päiväkodista, seurakunnasta ja lasten harrastuspiireistä – Useimmiten yksinhuoltajat kokivat muiden epäilleen heidän tai lasten pärjäämistä tai yksinhuoltajan kykyä suoriutua lasten kasvatuksesta. Toisinaan muiden koettiin suhtautuvan heihin jotenkin säällivästi tai muita vähäarvoisempina ihmisinä.” (HS

3.11.2016)

Myös yksin äidiksi ryhtyvä kirjoittaja kertoo kohdanneensa hyvin negatiivisia asenteita ja voimakkaita ennakkoluuloja. Ennakoasenteet ja jälleen ongelmakeskeinen lähestymistapa ilmenee myös lehtikirjoituksen latautuneesta kysymyksenasettelusta.

”Onko oikein hankkia lapsia yksin? Kärsiikö lapsi siitä, ettei hänellä ole toista vanhempaa?” (HS 9.10.2016)

Vastapainoksi edelliselle yksinhuoltajien kuvataan saaneen myös myönteistä palautetta sekä kohdanneen myönteisiä ja tukevia asenteita erityisesti omilta tukiverkoilta ja vertaisilta ystäviltä. Toista ääripäätä aiemman kuvatuille kohtaamisille edustavat yksinhuoltajat, jotka kokevat saaneet osakseen jopa ihailua tai joita on pidetty lähes superihmisinä.

””Yh-äiti saatetaan kohdata myös arjen raatajana, jonkinlaisena pyhimyksen kaltaisena” eräs vastaaja huomautti.” (HS 3.11.2016)

”Monelle tutulle ja kaverille tunnun olevan jonkinlainen superihminen, joka hoitaa kaiken yksin ja vieläpä hymyssä suin tai ainakin huumorilla. Se ahdistaa ja väsyttää entisestään, kun oikeasti voimat eivät aina riitä ja koen suurta riittämättömyyttä. silloin kaipaisin ihan konkreettista apua ihailujen tai voivottelujen sijaan” (HS 3.11.2016)

Osa yksinhuoltajista myös kuvaa kokemuksensa vanhempana hyväksi ja itsensä pärjääviksi vanhemmiksi sekä lapset muiden perheiden lasten kanssa tasavertaisiksi

”Mielestäni pärjään hyvin. – Olen energinen, iloinen ja tyytyväinen. Lapseni on terve, sosiaalinen ja kehittyy ja kasvaa hyvin. En tarvitse ketään ’pitämään meistä huolta’”. (HS 3.11.2016)

Merkittävä havainto onkin se, että vaikka yksinhuoltajuus pyritään kuvaamaan hyvin tavanomaisena perhemuotona yleisyytensä ansiosta ja yleisesti hyväksyttynä tasa-arvopyrkimyksenä on kaikkien perhemuotojen yhdenvertainen kohtaaminen, on yksinhuoltajiin liittyvä keskustelu lähtökohtaisesti hyvin värittyä. Kuten asennediskurssistakin huomataan, ovat yksinhuoltajien subjektiivisetkin kokemukset lehtikirjoittelun mukaan suhtautumisskaalan molemmista ääripäistä. Toki on tässä otettava huomioon se, että vapaaehtoiseen kyselyyn pohjautuvassa tutkimuksessa otos ei välttämättä ole kaikkein edustavin, sillä neutraaleja kokemuksia ei niin herkästi välttämättä lähdetä jakamaan. Merkittävää on myös se, kenen äänellä todellisuutta tuotetaan. Yksinhuoltajien itse ilmaisemat kokemukset omasta pärjäämisestä ja koetuista haasteista ovat paljon optimistisemmat, kuin mitä yleinen

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomalainen perhe on saanut eri merkityksiä eri ajassa ja perhemuotojen moninaistuminen on ollut yleistynyt yhteiskunnallinen ilmiö. Avioliiton ulkopuoliseen äitiyteen on vielä 1900-luvulla liittynyt voimakasta yhteiskunnallista kontrollia ja syrjimistä, joka on näkynyt muun muassa epäasiallisina nimityksinä kuten ”au-äiti” ja moraalisena paheksuntana erityisesti ylemmissä yhteiskuntaluokissa (Hakovirta 2007, 67-68; Rantalaiho 2009, 22; Jousimaa 1983, 30–31). Asenteiden vapautumisen ja avioliittojen yleistymisen myötä 1960-luvun loppupuolella myös yksinhuoltajien yhteiskunnallinen asema parani ja lapsiperheiden välistä tasa-arvoa pyrittiin edistämään myös perhepoliittisin keinoin. Tästä huolimatta suomalaisessa yhteiskunnassa on vallinnut voimakas familistinen ilmapiiri, jonka seurauksena ydinperhe on pitänyt lujasti pintansa kulttuurisesti normaaliksi ymmärrettynä perheenä. Tämä on osaltaan jopa oikeuttanut muiden perhemuotojen käsittämisen normaalista poikkeaviksi tai epäperheiksi. (Nätkin 2003, 22-23; Jallinoja 2014 24-25.)

Ydinperheen ideaalista ja familistisesta perheideologiasta huolimatta Suomessa ei yksinhuoltajuuteen modernina eikä varsinkaan postmodernina aikana ole liittynyt voimakasta stigmatisointia tai yhteiskunnallista syrjimisistä, joka käy ilmi myös lehtikirjoitusten tarkastelussa vuosina 1993-1994 ja 2015-2017. Tästä huolimatta suomalaisten asenteita tutkittaessa on ilmennyt, että vielä vuonna 2012 noin 40 prosenttia suomalaisista on ollut sitä mieltä, ettei yksi vanhempi kuitenkaan pysty kasvattamaan lasta yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä. Näiden asenteiden taustavaikuttimena voidaan pitää yhteiskunnallista keskustelua tai vastaavasti sen niukkuutta, joka puolestaan saattaa osaltaan synnyttää ennakkoluuloja ja vääriä oletuksia tarkemman tiedon puuttuessa (Rantalaiho 2009, 19-20).

Helsingin Sanomien lehtikirjoittelua vuosina 1993-1994 tutkittaessa käy ilmi, ettei suoranaista yksinhuoltajia tai yksinhuoltajuutta käsitteleviä kirjoituksia juurikaan ole julkaistu. Sen sijaan yksinhuoltajuutta sivutaan useissa eri kirjoituksissa, joiden aihepiirit vaihtelevat laajasti. Merkittävin yksinhuoltajuuteen liitettävä puhetapa on taloudellinen puhe, joka käsittelee yksinhuoltajien taloudellista asemaa sekä sen heikkoutta suhteessa muhin lapsiperheisiin. Talouspuheella lehtikirjoittelussa luodaan yleistävä kuva pienituloisista ja heikossa asemassa olevista yksinhuoltajista, joiden toimeentulo ja sitä kautta myös lapsen etu on vakavasti uhattuna. Vastaavasti

kirjoittelusta kuitenkin ilmenee myös tapa kuvata yksinhuoltajat arjen pärjääjinä, jotka suppeammista resursseista huolimatta onnistuvat lasten kasvatuksessa hyvin ja itsenäisesti. Kolmantena kirjoittelusta ilmenee tapa kuvata yksinhuoltajan kokemia ristiriitoja lapsen huoltoon sekä lapsen ja toisen vanhemman tapaamiseen liittyen. Ristiriitadiskurssissa yksinhuoltajat kuvataan niskuroivina ja mielivaltaisina vallankäyttäjinä tai vastaavasti kontrollin ja kaventuneen harkintavallan uhreina.

Kuten edellä, myös vuosien 2016-2017 lehtikirjoittelussa yleisin yksinhuoltajuutta käsittelevä teema on talous. Myös myöhemmässä tarkastelussa yksinhuoltajuus nousee esille usein taloudellisesta näkökulmasta puhuttaessa lapsiperheiden etuuksista ja köyhyydestä tai etuuksien ja työn välisistä niin kutsutuista kannustinloukuista. Myös tässä taloudellisella kirjoittelulla luodaan käsitys siitä, kuinka erityisesti yhden huoltajien perheissä köyhyys on yleistä. Myös työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen näkökulmasta yksinhuoltajuus nousee usein esiin erityisen haastavana, sillä yksinhuoltajalta puuttuu mahdollisuus jakaa arjen vastuita toisen aikuisen kanssa. Viimeisenä lehtikirjoittelusta on havaittavissa selkeä yksinhuoltajiin kohdistuvia asenteita käsittelevä diskurssi. Tässä merkittävä havainto oli se, että vaikka asenteista kirjoittamisen taustalla voidaan tulkita olevan pyrkimys tuoda yksinhuoltajien kokemia epäkohtia näkyviin ja normalisoida yksinhuoltajuutta perhemuotona, onnistutaan sillä kuitenkin uusintamaan negatiivisia mielikuvia ja merkityksiä yksinhuoltajuudelle.

Kaikkiaan lehtikirjoittelun tarkastelussa ja ajallisessa vertailussa on havaittavissa se, kuinka kirjoittelu on suhteessa yhteiskunnassa yleisesti vallitseviin ilmiöihin kunakin aikana. 1990-luvun kirjoittelussa oli korostuneesti esillä yksinhuoltajien taloudelliseen tilanteeseen liittyvä kirjoittelu, joka voidaan tulkita seuraukseksi meneillään olleesta perhepoliittisesta kokonaisuudistuksesta. Vastaavasti 2016 kirjoittelussa voimakkaasti esiintynyt asenne-diskurssi on pitkälti Kelan julkaiseman perhetutkimuksen seurausta.

Selkeästi merkittävin tapa käsitellä yksinhuoltajuutta ajanjaksosta riippumatta on ollut puhua siitä taloudellisesta näkökulmasta. Tälle näkökulmalle yleistä on, että yksinhuoltajuus kuvataan varsin kurjassa ja vaihtoehdottomassa asemassa. Tällä kuvauksella luodaan myös käsitys todellisuudesta, jossa yksinhuoltajien lapset ovat automaattisesti heikommassa asemassa yksinhuoltajien sosioekonomisen aseman yleistyksen seurauksena. Vastaavasti myös työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen

näkökulmasta yksinhuoltajaperheen arki kuvataan hyvin haasteellisena. Siinä missä 1990-luvulla lehtikirjoittelussa ilmeni pärjäämisen-diskurssi, on 2010-luvun kirjoittelussa havaittavissa selkeästi ongelmakeskeisempi lähestymistapa.

Vaikka yksinhuoltajaperheiden köyhyys saatettiin kirjoittelussa nähdä lapsen edun ja osallisuuden kannalta riskitekijänä, ei lehtikirjoittelussa ollut havaittavissa riskivanhemmuuden diskurssia eikä myöskään selkeitä moraali- tai huolidiskursseja. Vaikka Helsingin Sanomien keräämässä kyselyssä osa yksinhuoltajista kertoi kokeneensa hyvin negatiivisia asenteita yksinhuoltajuuden seurauksena, ei näitä asenteita suoraan ilmentäviä lehtikirjoituksia löytynyt kumpanakaan ajanjaksona. Yksinhuoltajiin kasvattajina tai lasten mahdollisuuksiin suhteessa kahden huoltajan perheiden lapsiin ei juurikaan otettu kantaa taloudellisen näkökulman ulkopuolella. Tämä puolestaan vahvistaa käsitystä siitä, ettei suomalaiseen yksinhuoltajuuteen itsessään liity stigmaa tai marginaalista asemaa, vaan huolet vaikuttavat liittyvän yksinhuoltajan vanhemmuuden ulkopuolisiin tekijöihin kuten perheen käytettävissä oleviin tuloihin tai puuttuviin sosiaalisiin resursseihin.

Tulosten perusteella voidaankin todeta, että vaikka ydinperhe perhemuotojen moninaistumisesta huolimatta yhä näyttäytyy sekä suoraan että piiloutuneesti perheen ideaalina, ei yleinen yhteiskunnallinen ilmapiiri suhtaudu erityisen jyrkästi myöskään yksinhuoltajaperheisiin. Taloudellisen kurjuuden ja käytettävissä olevien resurssien niukkuuden korostaminen puolestaan indikoi sitä, että asenteet siitä, ettei yksi vanhempi pysty kasvattamaan lasta yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä, ovat yhteydessä enemmän resurssilähtöiseen ajatteluun kuin itse vanhemmuuden tai lapsenkasvatuksen arviointiin. Olisiko siis Hakovirran, Salinin ja Haatajan (2016) tutkimustulos johdettavissa edelleen siten, että suomalaisten asenteet kohdistuvatkin lapsiperheiden välisiin lähtökohtaeroihin sekä yksinhuoltajaperheiden oletettavasti niukempiin resursseihin? Vaikka yleisen keskustelun lähtökohtana vaikuttaa olevan pyrkimys erilaisten perhemuotojen, myös yksinhuoltajuuden, normalisointiin, on silti havaittavissa yksinhuoltajuuden todellisuuden polarisoitumista. Kuvauksissa yksinhuoltajuudesta korostuvat ääripäät: yksinhuoltajat uhreina yhteiskunnan marginaalissa tai vastaavasti yksinhuoltajat arjen pärjääjinä, kuten Suvi Krok'kin (2009) tutkimuksessaan toteaa.

Myös Broberg ja Tähtinen (2009) viittaavat edellä kuvattuun pohdintaan suomalaisten asenteista tutkimuksessaan siitä, kuinka yksinhuoltajat kokevat perheensä toimivuuden, vanhemmuuden ja vuorovaikutuksen. Tutkimuksensa mukaan yhteiskunnallisten perhepuheeseen liittyvien ”huolidiskurssien” sijaan yksinhuoltajaperheiden kohdalla huolta kannetaan enemmän siitä, miten vanhemmat selviytyvät lapsiperheen arjesta. Erosta seuranneen perheen uudelleen järjestäytymiseen sekä yksinhuoltajuuteen liittyy useita kuormittavia tekijöitä kuten taloudellinen niukkuus, yksin selviytyminen monesta tehtävästä, jotka kahden vanhemman perheissä jakaantuvat aikuisten kesken sekä niukemmat resurssit vanhemmuuteen liittyvien tehtävien ja velvollisuuksien hoitamiseen.

Yksinhuoltajalla saattaa olla myös vähemmän aikaa lastensa tukemiseen koulutehtävissä, hoitoon, kasvatukseen ja harrastusmenoihin. Perheen arkisuoriutumista tukevat puolestaan perheen voimavarat ja yleinen tilanne sekä toimintaympäristö. Yksinhuoltajuuteen liittyy myös paljon positiivisia puolia, joita Morrisonin (1995) mukaan ovat muun muassa yksinhuoltajien kokemukset lisääntyneestä keskittymisestä lapseen, omaehtoinen kasvatus ja perheen parantunut sopeutumiskyky. Borbergin ja Tähtisen (2009) tutkimuksen mukaan perhetyypistä riippumatta valtaosa vanhemmista koki oman vanhemmuuden vähintäänkin melko myönteisesti, joskin perhetyyppien välillä oli havaittavissa tilastollisesti merkittävää eroa kahden vanhemman ja uusioperheiden eduksi. Yksinhuoltajaperheiden toimivuuteen vaikuttivat seuraavat taustamuuttajat: perheen koko, perheen taloudellinen tilanne, toimeentulotuki ja yksinhuoltajuuteen liittyvä kokemus. Vanhemmuuden kokemus oli yhteydessä seuraaviin: yksinhuoltajan sukupuoli, yksinhuoltajuuden tausta, yhteistyö etävanhemman kanssa, lapsen ja etävanhemman suhde, perheen taloustilanne, toimeentulotukeen turvautuminen ja yksinhuoltajuuteen liittyvä kokemus. Myös lehtikirjoittelussa osa yksinhuoltajavanhemmista kertoi kokevansa yksinhuoltajuuden enemmän voimavarana, kuin kuormittavana tekijänä.

Kuten aiemmin todettu, valikoitui Helsingin Sanomat tarkastelun kohteeksi laajan valatakunnallisen levikin ja neutraaliuden vuoksi. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin mielenkiintoista vastaavasti tutustua yksinhuoltajuutta käsittelevään keskusteluun värikkäämmiin mielipiteitä ilmaisevilla foorumeilla kuten Internetin keskustelupalsoilla tai erityisjulkaisuissa kuten perhelehdissä. Tietoyhteiskunnassa tapahtuvan jatkuvan muutoksen seurauksena, myös mediat ja sen keskeiset

toimintakentät muuttuvat jatkuvasti. Erityisesti nuoret kuluttavat yhä enemmän uusia median foorumeita kuten sosiaalisen median yhteisöjä sekä keskustelupalstoja. Kuten aiemmin todettu, on mediapuheella vaikutusta paitsi asenteiden muodostumiseen, niin myös yksilön kokemuksiin ja sitä kautta käyttäytymiseen. Tämän vuoksi olisikin mielekästä tutkia diskurssien ja sitä kautta asenteiden ilmenemistä myös näillä uusilla median foorumeilla.

LÄHTEET

- Aaltonen, A-K. (2014) *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa*. Edita. Helsinki.
- Aira, T., Hämylä, R., Kannas, L., Aula M. K. & Harju-Kivinen, R. (2015) *Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana*. Jyväskylän yliopisto. Vaasa.
- Ahola, E. (2016) *Elastustuen merkitys yksinhuoltajaperheiden toimeentulolle*. Teoksessa Haataja, A., Aitio, I., Saarikallio-Torp, M. & Valaste, M. (toim.) *Laulu 573 566 perheestä – Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla*. Kela. Tampere.
- Alanen, L. (1994) *Perhelapsuus ja lapsen perheys- "perhe" lasten näkökulmasta*. Teoksessa Antikainen, J. & Haataja, M. & Korhonen M. (toim.) *Näkökulmia perheeseen*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Antikainen, J. & Haataja, M. & Korhonen M. (1994) *9. luokkalaisen tytön kirjoitus*. Teoksessa Antikainen, J. & Haataja, M. & Korhonen M. (toim.) *Näkökulmia perheeseen*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Anttonen, A. & Sipilä, J. 2009. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Vastapaino. Jyväskylä.
- Berger, P. L. & Luckmann T. (1966) *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books.
- Blom, R. (1999) *Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta*. Gaudeamus. Tampere.
- Broberg, M. & Tähtinen, J.. (2009) *Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä*. Teoksessa Forssén, K. & Haataja, A. & Hakovirta M. *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Väestöliitto. Helsinki
- Burr, V. (2015) *Social constructionism*. Routledge. London. Middlesex.
- Duncan. G. J. & Brooks-Gunn, J. (2000) *Family Poverty, Welfare Reform, and Child development*. Julkaisussa *Child Development* 1-2/200 vol 71 (1). 188-198.
- Duncan, S. & Edwards R. (1997) *Single Mothers in an International Context: Mothers or Workers?*
- Furie, M. & Kalliomaa-Puha, L. (2010) *Jääkaappi, osoite vai sukuside? Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä*. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O.

(toim.) Perhepiirissä. Kelan tutkimuslaitos. Helsinki

FinLex 1983. Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta 1983/361 [Viitattu 31.1.2018]
Saataavilla verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

FinLex 1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta [Viitattu 31.1.2018] Saataavilla verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Forssén, K. & Hakovirta, M. (1998). Work Incentives in Single Parent Families. Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos. Sarja B:15/1998

Forssén, K. (2003) Lapsiperheiden köyhyyttä paikantamassa. Teoksessa: Ritakallio, V-M: Riskit, instituutiot ja tuotokset. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 59; TCWR tutkimus nro 1. 179 - 196.

Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. 2005. Policy Changes, Employment, and Single Parenthood in Finland. Yearbook of Population Research in Finland 41:2005. 29-45.

Forssén, K. & Haataja, A. & Hakovirta M. (2009) Yksinhuoltajien asema suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Forssén, K. & Haataja, A. & Hakovirta M. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöliitto. Helsinki

Forssén K. & Ritakallio, V-M. (2009) Lapsiperheiden köyhyys Euroopassa. Teoksessa Forssén, K. & Haataja, A. & Hakovirta M. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöliitto. Helsinki

Gerris, J. (1994) Perhearvot vanhempien silmin: Perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa Virkki, J. (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. (Wsoy. Helsinki.

Giddens, A. 2006. Sociology. Polity Press. Cambridge.

Haataja, A. (1991) Yksinhuoltajat Suomessa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki.

Hakovirta, M. (2006) Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Helsinki. Väestöliitto

Hakovirta, M. (2007) Au-äidistä yksinhuoltajaäidiksi. Yksinhuoltajien asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Julkaisussa Janus 2007 vol 15 (1).

Hakovirta, M., Salin, M. & Haataja, A. (2016) Onnistuuko lasten kasvatusta yksin? Suomalaisten mielipiteet yksinhuoltajavanhemmista. Teoksessa Haataja, A., Aitio, I., Saarikallio-Torp, M. & Valaste, M. (toim.) *Laulu 573 566 perheestä – Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla*. Kela. Tampere.

Heikkilä, T. (2014) *Tilastollinen tutkimus*. Edita. Helsinki.

Heimo, T. & Nätkin, R. (2007) Valintojen mosaiikki- perhevapaalta työhön paluu. Julkaisussa *Janus 2007* vol 16 (3).

Hiilamo, H., Haataja, A. & Merikukka M. 2015. Children who do not attend day care: What are the implications for educational outcomes? *Families and Societies. Working Paper Series 42*. 2015:42.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2006) *Tutki ja kirjoita*. Tammi. Helsinki.

Hokkanen, T. (2002) ”Sitä eletään sitä eronneen vanhemman elämää”. Vanhempien ja lasten väliset suhteet. Teoksessa Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim.) *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. PS-Kustannus. Jyväskylä.

Huttunen, J. (2001) *Isänä olemisen uudet suunnat: hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä*. Ps-kustannus. Jyväskylä.

Häggman, K. (1996) *Johdatus perhehistoriaan*. Helsingin yliopisto. Helsinki

Hämäläinen, U. & Kangas, J. (2010) *Perhepiirissä*. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

ISSP 2012: perhe, työ ja sukupuoliroolit IV: Suomen aineisto. 2013
Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Tampere.

Jallinoja, R. (1985) *Johdatus perhesosiologiaan*. WSOY. Porvoo

Jallinoja, R. (2000) *Perheen aika*. Otava. Helsinki.

Jallinoja, R. (2006) *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Gaudeamus. Helsinki.

Jallinoja, R. (2014) *Teoria universaalista perheestä*. Teoksessa Jallinoja, R. & Hurme, H. & Jokinen, K. (toim.). *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Gaudeamus. Tallinna

Jokinen, K. & Saaristo, K. 2006. *Suomalainen yhteiskunta*. WSOY. Helsinki.

Jousimaa, K. (1983) ”Jokainen lapsi on pelastettava elämälle”. *Avioton äiti ja lapsi*

suomalaisessa yhteiskunnassa. KK Laakapaino. Helsinki.

Kallio, J. (2008) Hyvinvointipalvelujärjestelmän muutos ja suomalaisten mielipiteet 1996–2006. Kelan tutkimusosasto. Sastamala.

Kansaneläkelaitos 2018. Hedelmöityshoito. [Viitattu 31.1.2018] Saatavilla verkossa: http://www.kela.fi/korvauskaytanta_hedelmoytyshoito

Kansaneläkelaitos 2017. Perhevapaat. [Viitattu 13.11.2017] Saatavilla verkossa: <http://www.kela.fi/perhevapaat-tietopaketti>

Kansaneläkelaiton 2016. Kelan taskutilasto 2016. [Viitattu 13.11.2018] Saatavilla verkossa:

http://www.kela.fi/documents/10180/1677517/Taskutilasto_2016.pdf/0795c2bb-2ad8-4c2b-a9d6-0270caae4ea1

Kontula, O. (2004) Perhepolitiikka käännekohtassa. Väestöliitto. Helsinki.

Krok, S. (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Tampereen Yliopistopaino. Tampere.

Kröger, T. (2009) Yksinhuoltajuus ja isyys: outo yhdistelmä? Teoksessa Forssén, K. & Haataja, A. & Hakovirta M. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöliitto. Helsinki

Lainiala, L. (2014) Perhebarometri 2014. Väestöliitto. Helsinki

Lammi-Taskula, J. (2016) Tietopaketti perhepolitiikasta ja lapsiperheiden hyvinvoinnista. Yhteiskuntapolitiikka 81 (2016:4)

Lehtonen, Mikko (2000) Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino. Tampere.

Litmala, M. (2003) Perheet, parisuhteet, lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. Hakapaino. Helsinki.

May, V. (1991) Work and Financial Survival in the Life Stories of Finnish Lone Mothers. Complicating the Existing Research Narrative on the Financial Aspects of Lone Motherhood. Åbo Akademi. Turku

May, V. (2001) Lone motherhood in Finnish women's life stories : creating meaning in a narrative context. Åbo Akademi.

Mikkola, K. (2006) Modernisaation vastavirrassa. Teoksessa Helsti, H. & Stark, L. & Tuomaala S. (toim.) Mesiäislehto-Soukka, H. (2008) Vajavainen vanhemmuus-

ohitettu isyys. Isien kokemuksia vanhemmuudesta eron aikana ja sen jälkeen. Tampereen yliopisto. Tampere.

Metsämuuronen, J. (2006) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp. Helsinki.

Mattes, J. (1994) *Single Mothers by Choice. A Guidebook For Single Women Who Are Considering or Have Chosen Motherhood.* Times Books. United States.

Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Tammer-paino. Tampere.

Morin, R. 2011. *The Public Renders a Plit Verdict On Changes in Family Structure.* Pew Research Center, Pew Social & Demographic Trends Reports. Washington, DC. 16.2.2011 Saatavilla: Viitattu 8.11.2017.

Morrison, N. C. (1995). Successful single-parent families. *Journal of Divorce & Remarriage.* vol 22 (3-4), 205-219

Nätkin, R. (1997) *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä.* Gaudeamus. Tampere.

Nätkin, R. (2003) *Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä.* Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) *Perhe murroksessa.* Gaudeamus. Helsinki.

Paajanen, P. (2007) *Mikä on minun perheeni.* Väestöliitto. Helsinki.

Parsons, T. & Bales R. (1956) *Family Socialization and Interaction Process.*

Payne, M. (2005) *Modern social Work Theory.* Macmillan Palgrave. Basingstoke.

Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009) *Kurssi kohti diskurssia.* Vastapaino. Helsinki

Pulma, P. & Turpeinen, O. (1987) *Suomen lastensuojelun historia.* Lastensuojelun keskusliitto. Kouvola.

Puohiniemi, M. (2002) *Arvot, asenteet ja ajankuva.* Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan. Limor kustannus. Vantaa

Pylkkänen, A. (2012) *Vaihtoehto avioliitolle.* Vastapaino. Tampere.

Pylkkänen, E. (2009) *Yksinhuoltajaperheiden rankempi taakka.* Teoksessa Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi.* Terveysten ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki.

Rainio, K. & Helkama, K. (1974) *Sosiaalipsykologian oppikirja.* Werner Söderström

osakeyhtiö. Porvoo.

Rantalaiho, M. 2009. Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa Forssén, K. & Haataja, A. & Hakovirta M. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöliitto. Helsinki.

Repo, K. (2007) Pienten lasten kotihoito lastenhoidon vaihtoehtona. Julkaisussa Janus 2007, vol (3).

Ritala-Koskinen, A. (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöliitto. Helsinki.

Ritala-Koskinen, A. (2003) Perheen aika. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) Perhe murroksessa: kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki.

Rönkä, A. & Vihreäkoski, J. & Litsilä, R. & Poikkeus, A. (2002) Nuoret ja vanhemmat perhesuhteiden muutoksessa. Teoksessa Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus. Jyväskylä.

Salin, M., Hakovirta, M. & Ylikännö, M. (2016) Suhtautuminen ansaitsija-hoivamalleihin kuudessa Euroopan maassa. Teoksessa Haataja, A., Aitio, I., Saarikallio-Torp, M. & Valaste, M. (toim.) Laulu 573 566 perheestä – Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla. Kela. Tampere.

Santala, L. (2009) Teoksessa Forssén, K. & Haataja, A. & Hakovirta M. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöliitto. Helsinki

Sevón, E. & Notko, M. (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Sevón, E. & Notko M. (toim.) Perhesuhteet

Sosiaaliturva 2017. Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2016. Kansaneläkelaitos. Helsinki.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/186082/Kelan_lapsiperhe-etuustilasto_2016.pdf?sequence=6

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2013. Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. Juvenes Print. Helsinki.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104415/URN_ISBN_978-952-00-3374-3.pdf?sequence=1 (Viitattu 18.10.2017)

Stark, L. (2006) Pitkospuuta modernisaation suolle. Teoksessa Helsti, H. & Stark, L. & Tuomaala S. (toim.). Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860-1960.

Tammer-paino. Tampere.

Stahlberg, D. & Frey D. 1990. Attitudes I: Structure, Measurement and Functions. Teoksessa Hewstone & Miles, Stroebe & Wolfgang, Codol & Stephenson Geoffrey M. (toim.) Introduction to social psychology. 2. uud. pai. Blackwell publishing, Maiden.

Suomalainen lapsi 2007. (2007) Tilastokeskus. Helsinki. [Viitattu 29.12.2014]
Saataavissa: http://www.stat.fi/ajk/tapahtumia/2007-04-12_suomi-lapsi.html

Takala, P. (1994) Kohti postmodernia perhettä – perhepolitiikan muuttuvat käsitykset. Teoksessa Linna, P. (toim.). Perhe. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampere.

Takala, P. (2005) Perheen muutos Suomessa. Teoksessa Pentti Takala (toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Kelan tutkimusosasto, Helsinki.

Taskinen, S. (1994) Perhe muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Linna, P. (toim.). Perhe. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampere.

Tervola, J., Duvander, A-Z. & Mussino E. 2016. Perhevapaiden tasa-arvoistaminen edesauttaisi erityisesti maahanmuuttajaaitien työllistymistä. Policy Breef 2016:10. Saataavilla verkossa: <https://blogit.utu.fi/tita/perhevapaiden-tasa-arvoistaminen-edesauttaisi-erityisesti-maahanmuuttajaaitien-tyollistymista/>

Tilastokeskuksen vuosikatsaus. 2013. Tilastokeskus. Helsinki [Viitattu 5.1.2015]
Saataavilla: <http://www.stat.fi/hae?pos=6&q=vuosikatsaus%202013&submit>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.

Valentova, M. 2007. Attitudes to family policy arrangements in relation to attitudes to family and division of labour between genders. Differdange: IRISS, Workin paper 5, 2007. Saataavilla: Viitattu 8.11.2017.

Vuori, J. 2003 Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim) Perhe murroksessa. Gaudeamus. Helsinki.

Väestöliitto. Perheet. (2012) Tilastokeskus. Helsinki [Viitattu 5.1.2015] Saataavilla: <http://tilastokeskus.fi/til/perh/index.html>

Väänänen, R. (2013) Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen hyvinvoinnille. Itä-Suomen yliopisto. Kuopio.

Yesilova, K. (2009) Ydinperheen politiikka. Gaudeamus. Helsinki

Ylikännö, M., Hakovirta, M. & Salin, M. (2016) Miten perhevapaat tulisi jakaa äidin ja isän kesken? Asenteet Suomessa ja muualla Euroopassa. Teoksessa Haatajta, A., Aitio, I., Saarikallio-Torp, M. & Valaste, M. (toim.) Laulu 573 566 perheestä – Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla. Kela. Tampere.